

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Κείμενα
Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας**

Γ΄ ΤΕΥΧΟΣ

Γ΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

4ος τόμος

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Τεύχος Γ΄
(1945- 2000)**

Γ΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

4ος τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο : Κώστας Μπαλάσκας,
Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Θεόφρ.
Τριανταφυλλίδης (1881-1955)
Δυο παιδιά στην παραλία (1919)
Εθνική Πινακοθήκη**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Αμαλία Χατζηνικολάου

Επιμέλεια: Μαρία Παλάσκα

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

Αριάγνη

(απόσπασμα)

Η ΑΡΙΑΓΝΗ(1962) είναι το δεύτερο από τα τρία βιβλία που αποτελούν το μυθιστόρημα Ακυβέρνητες Πολιτείες του Στρατή Τσίρκα (1911-1980). Τα άλλα δυο είναι: Η Λέσχη (1960) και Η νυχτερίδα (1965). Η δράση εκτυλίσσεται, διαδοχικά, στην Ιερουσαλήμ, στο Κάιρο και στην Αλεξάνδρεια. Κεντρικό πρόσωπο και στα τρία: ο Σιμωνίδης ή Καλογιάννης, ανθυπολοχαγός των ελληνικών στρατιωτικών τμημάτων που είχαν σχηματιστεί στην Αίγυπτο, μετά την κατάληψη της Ελλάδας από τους Γερμανούς. Είναι μέλος αριστερής οργάνωσης και εμπλέκεται στις πολιτικές

δραστηριότητες της εποχής. Οι πολιτικές συγκρούσεις, το ελληνικό στοιχείο των παροικιών, καθώς και το κοσμοπολίτικο κλίμα της Μέσης Ανατολής κυριαρχούν στο μυθιστόρημα.

Στο απόσπασμά μας ο Σιμωνίδης βρίσκεται για ανάρρωση στο Κάιρο και φιλοξενείται στο σπίτι μιας λαϊκής ελληνικής οικογένειας, της Αριάγνης και του Διονύση Σαρίδη, που ο γιος τους Μιχάλης είναι φίλος του. Η Αριάγνη είναι από τα αδρότερα πρόσωπα που έχει πλάσει ο Τσίρκας.

Για χάρη του ξένου η Αριάγνη μαγείρεψε μοσχαράκι λεμονάτο με πράσινες ελιές, τσακιστές. Το τραπέζι ήταν στρωμένο στο βάθος

του αντρέ,* κάτω από τα τρία παράθυρα. Ένας κίτρινος κλαδωτός μουσαμάς χρησίμευε για τραπεζομάντηλο. Τα ρουθούνια του Διονύση, μόλις μύρισε την πικρή μυρουδιά της σάλτσας, παίξανε μ' ευχαρίστηση. Γρήγορα όμως κατάλαβε πως το κρέας δευτεριάρτικα ήτανε για χάρη του ξένου και κατσούφιασε. Τα κορίτσια το μεσημέρι το περνούσαν στο πόδι με τίποτε σάντουιτς που αγόραζαν απ' τους μπουφέδες κοντά στο γραφείο τους, για να μην κάνουν τόσο δρόμο πηγαινέλα και κουράζονται. Ο Νίκος,

αντρέ: (λ. γαλλ.)· η είσοδος, ο διάδρομος της εισόδου, το χολ.

στριμωγμένος δίπλα στην Αριάγνη, έτρωγε βιαστικά για να προφτάσει τον απογευματινό κώδωνα. Ο ξένος είπε δυο λόγια για τον καιρό, μα ο Διονύσης του αποκρίθηκε μ' ένα μουγκριτό σκύβοντας κι άλλο μέσα στο πιάτο του. Έξω ο καιρός σκοτεινίαζε, το γύριζε σε μπόρα. Η Αριάγνη σηκώθηκε να ετοιμάσει το παλτό του Νίκου. Ήτανε καμωμένο από προβιά, γεμάτο μελανιές απ' τον καιρό που το φορούσε ο Μιχάλης, όταν πρωτοπήγε στο Δημοτικό. Πάνω στην ώρα έφτασε κι ο Σταμάτης. Στη μπλε ανοιχτή στολή του φαίνονταν κίτρινοι λεκέδες από τη σκόνη και τις ψιχάλες που είχαν καθίσει πάνω της.

— Μου φυλάξατε φαΐ, για το φάγατε όλο;

Ο Διονύσης τον υποδέχτηκε ανοίγοντας τα χέρια που βαστούσαν το πιρούνι και το μαχαίρι.

— Κάτσε, μωρέ Σταμάτη, κι η μάνα σου σήμερα το 'ριξε στα χουβαρνταλίκια.*

Η Αριάγνη πήρε το πιάτο της όπως ήτανε γεμάτο και πήγε στην κουζίνα. Γύρισε με το δικό της και του Σταμάτη, σερβιρισμένα. Μα το μεγάλο κομμάτι το κρέας, βρισκόταν τώρα στου Σταμάτη. Ο Νίκος έσπρωξε μακριά το πιάτο του. Χόρτασε, κι ύστερα, βιαζόταν να προφτάσει πριν να μπούνε τα παιδιά στην τάξη. Μα η Αριάγνη με

**χουβαρντιλίκι: (λ. τουρκ.)·
γενναιοδωρία.**

θυμωμένα μάτια έφερε πάλι το πιάτο μπροστά του.

— Φάε το κρέας σου χωρίς ψωμί κι ύστερα φεύγα, του λέει.

— Όστε τραυματίας του Αλαμείν¹ είπε ο Διονύσης που η παρουσία του Σταμάτη τον έκανε ομιλητικό.

— Όχι ακριβώς, είπε ο ξένος. Ήταν ένα ηλίθιο ατύχημα στην Κυρηναϊκή. Πήγα και χώθηκα κάτω από τις βόμβες που άδειαζε ένα γερμανικό μεταγωγικό από το φιλιστρίνι του. Δεν ήμουν καν σε υπηρεσία.

— Σα να λέμε παράσημο γιοκ.*

— Παράσημο; Μήτε το

γιοκ: (λ. τουρκ.)· όχι.

σκέφτηκα. Εσείς τι πήρατε για τη σφαίρα που φάγατε;

— Α, σου το 'πε ο Μιχάλης;

— Και είναι μάλιστα πολύ περήφανος.

Η Αριάγνη σήκωσε τους ώμους, αλλά δεν είπε τίποτα.

— Φαίνεται πως η μάνα έχει άλλη γνώμη, παρατήρησε πειραχτικά ο Σταμάτης.

— Η μάνα σου για πολλά πράγματα έχει αλλόκοτες γνώμες.

Η Αριάγνη δε μίλησε.

Σηκώθηκε, πήρε από το χέρι το Νίκο και τον πήγε στην πόρτα. Εκεί γονάτισε για να του φορέσει το παλτό.

— Καλά που δεν ήμουν με τους απεργοσπάστες όταν πληγώθηκα, είπε ο Διονύσης

κοροϊδευτικά. Θα 'μαστε στα χωρίσματα από τότε.

— Μα ποια είναι η διαφορά σας; ρώτησε ο ξένος.

— Την απεργία εγώ την οργάνωσα. Ήταν κανένα χρόνο μετά που τέλειωσε ο άλλος πόλεμος. Δούλευα σ' ενός Ελβετού, ζαχαροπλαστέιο και μπαρ με δυο υποκαταστήματα. Όλα τα χρόνια του πολέμου κέρδιζε λεφτά με τη σέσουλα. Όταν άρχισαν να φεύγουν οι στρατοί, σκέφτηκε να κάνει οικονομίες. Σιγά σιγά, δίχως να το καταλάβουμε, μας έβαζε δίπλα για βοηθό κι από έναν ιθαγενή.* Αυτοί,

ιθαγενής: ντόπιος. Έτσι αποκαλούσαν περιφρονητικά οι Ευρωπαίοι άποικοι τους ντόπιους κατοίκους των αποικιών.

καταλαβαίνεις, γομάρια, ό,τι και να τους δώσεις σου λένε κι ευχαριστώ. Να μη στα πολυλογώ του το 'βαλα κοφτά. Μουσιού Ζακέ, του λέω, εδώ δεν είναι αστεία, παίζεται το ψωμί των παιδιών μας. Αν ως το Σάββατο δε διώξεις τους αραπάδες, την Κυριακή θ' απεργήσουμε. Την Κυριακή μαζευτήκαμε έξω από το κεντρικό, γκαρσόνια, σερβιτόροι, μπάρμεν,* μαιτρ-ντ' οτέλ,* Γραικοί

μπάρμεν: (λ. αγγλ.)· πληθυντ. του μπάρμαν· αυτοί που σερβίρουν στο μπαρ.

μαιτρ-ντ' οτέλ: (λ. γαλλ.)· προϊστάμενος του προσωπικού σε εστιατόρια ή κέντρα διασκέδασης, επίσης, ο προϊστάμενος του υπηρετικού προσωπικού σε πλουσιόσπιτα ή μεγάλα ξενοδοχεία.

και Ιταλοί. Είχε φέρει ο καλός σου αστυνομία κι έζωσε το κατάστημα. Μέσα, μαζί του, είχε μείνει μόνο ένας Γραικός, ένας Θωμάς, όνομα και πράμα, ευνοούμενός του. Βγήκε ο μπαγάσας στην πόρτα και μου φώναξε: «Διονύση, έλα στα συγκαλά σου, εδώ θα χυθεί αίμα». Σηκωθήκαμε και πήγαμε στο Συνδικάτο να δούμε τι θα κάνουμε. Πέρασαν έτσι τρεις μέρες. Ο Ελβετός πήρε σβάρνα τα μπερμπερίνικα καφενεΐα και προσλάμβανε μαύρους. Και τώρα; είπαμε. Μαζευτήκαμε πάλι μπρος στο κεντρικό και φωνάζαμε: Προδότη, παραδόπιστε, συνετεμένε!* Ένας Ιταλός, είχε

συνετεμένος: αυτός που έχει κάνει περιτομή· μωαμεθανός (εδώ) ή Εβραίος.

φέρει μαζί του μια κάμα,
καλαμπρέζικη:* «Αβάντι φρατέλλι
Κριστιάνοι»* λέει και προχωράει
καταπάνω στους χωροφύλακες.
Βγήκε πάλι ο Θωμάς με το πιστόλι
του Ελβετού στο χέρι. Οι δικοί μας
κώλωσαν. Εγώ, το Θωμά τον ήξερα
καλά. Του είχα βαφτίσει ένα παιδί
και την πρώτη μέρα της απεργίας
μού τον είχε στείλει τ' αφεντικό για
να μ' αγοράσει. Λέω μέσα μου:
Μπα, δε του πάει η καρδιά να
τραβήξει. Και προχώρησα. Μόνος
μου. Τότε μου την έφεξε στο μερί κι
έπεσα κάτω.

καλαμπρέζικος: από την Καλαβρία
της Κάτω Ιταλίας.

αβάντι φρατέλλι Κριστιάνι:
(φράση ιταλ.)· εμπρός αδελφοί
Χριστιανοί.

— Δεν προσπαθήσατε να τραβήξετε στην απεργία και τους μπερμπερίνους; ρώτησε ο ξένος. Να τους κάνουμε τι; Για να τους ανοίγουμε τα μάτια; Και τι νόημα θα είχε τότε;

— Πώς φαίνεσαι πως έρχεσαι απ' έξω, είπε ο Σταμάτης. Εδώ δεν είναι Ελλάδα. Ο ντόπιος θέλει κουρμπάτσι* για να σε φοβάται, αλλιώς χάθηκες.

— Για σταθείτε, είπε ο ξένος.

Μπορεί να είμαι καινουριοφερμένος, μα την ιστορία του εργατικού κινήματος στον τόπο σας θαρρώ πως την ξέρω. Δεν είναι στα 1899 που κατέβηκαν οι τσιγαράδες* του Βαφειάδη και του

κουρμπάτσι: μαστίγιο.

τσιγαράδες: καπνεργάτες.

**Μελαχροινού, Αραπάδες* κι
Ευρωπαίοι μαζί και την κέρδισαν
την απεργία; Και στα 1911 πάλι οι
τσιγαράδες στην Αλεξάντρεια δε
νίκησαν, επειδή αρνήθηκαν να
χωριστούνε σε ντόπιους κι
Ευρωπαίους:**

**— Στα 1911 δεν είχα ακόμα
γεννηθεί, έκανε χωρατεύοντας ο
Σταμάτης.**

**— Κυρά, είπε ο Διονύσης
στην Αριάγνη. Τι τον αγριοκοιτάς
έτσι; Σωστά λέει το παιδί. Κι ύστερα
άλλο τσιγαράς κι άλλο γκαρσόνι. Οι
τσιγαράδες είναι, πώς να το πω,
εργάτες, χέρια. Τ' αφεντικό δε σε
ρωτάει αν είσαι ψηλός, κοντός,
κακοσούσουμος, ξέρεις γλώσσες,
έχεις τρόπους. Μετράει με τη**

Αραπάδες: Άραβες, Αιγύπτιοι.

χιλιάδα και σε πληρώνει. Ενώ το γκαρσόνι είναι άλλο πράμα: Πληρώνει πρόσωπο, με καταλαβαίνεις;

— Και πώς τελείωσε η απεργία; ρώτησε ο ξένος.
— Με συμβιβασμό. Ήρθε στο νοσοκομείο και με βρήκε κάποιος Μίστερ Μπράουν, της Μυστικής.* Για να γλιτώσει το Θωμά, κατάλαβες, να μη του κάνω μήνυση. Τα έξοδα και τα μεροκάματα τα 'παιρνε απάνω του τ' αφεντικό. Μ' αυτόν λοιπόν το Μίστερ Μπράουν το δουλέψαμε το ζήτημα και βρήκαμε λύση. Οι μπερμπερίνοι* δε θα παύανε, μόνο

της Μυστικής: εννοεί: αστυνομίας.
μπερμπερίνοι: Άραβες των βορείων παραλίων της Αφρικής, της Μπαρμπαριά.

θα μπαίνανε κάτω από τις διαταγές των γκαρσονιών. Εμείς θα τους προσλαμβάναμε, εμείς θα πλερώναμε, εμείς θα τους παύαμε όταν δεν μας έκαναν. Φυσικά και τα πουρμπουάρ* τους εμείς τα εισπράτταμε. Τ' αφεντικό δεν είχε πια να κάνει τίποτα μαζί τους. Ήταν δικοί μας υπηρέτες.

— Σπουδαίο κεφάλι αυτός ο Μπράουν, είπε ο ξένος.

— Το γελάς; Και βέβαια ήταν σπουδαίος. Απόδειξη πως η λύση του βαστάει ως σήμερα. Φυσικά, στα καφενεία που οι ιδιοκτήτες τους είναι αραπάδες δεν ανακατευόμαστε. Αλλά ποιος

πουρμπουάρ: (λ. γαλλ.) το φιλοδώρημα.

Ευρωπαϊός πηγαίνει στα καφενεία τους; Μόνο κάτι ξεπεσμένοι.

— Και στο συνδικάτο δεν τους δέχεστε;

— Ποτέ. Αλλά μάθανε και κάνανε τώρα το δικό τους. Κάτι νεοτεριστές μάλιστα, σαν το γιο μου το Μιχάλη, λένε πως πρέπει να γίνει συγχώνευση. Μα όσο ζει ο Διονύσης ο Σαρίδης τέτοιο πράμα δε θα το δουν.

— Αυτά είναι μεγαλοϊδεατισμοί, έκανε ο Σταμάτης ανάβοντας τσιγάρο.

Η Αριάγνη αμίλητη τράβηξε από μπρος του το άδειο πιάτο, τον έσπρωξε με τον αγκώνα για να της κάνει τόπο, έβαλε το πιάτο στην άκρη του τραπεζιού, και με την κόψη της παλάμης σκούπιζε μέσα τα ψύχουλα.

— Εσύ, Κυρά, τι λες; την πείραξε ο Διονύσης.

Η Αριάγνη τον κοιτούσε με τα μαύρα μάτια της και δεν έλεγε τίποτα.

Μάτια που σε κοιτούνε και δε σαλεύουνε. Μάτια που μαλώνουνε. Η βροχή δυνάμωσε κι ο κόσμος σκοτεΐνασε. Το παιδί με την προβιά. Θα του κόψει τουλάχιστο να χωθεί σε καμιά πόρτα για να μη βρέχεται; Αχ, παιδί μου Σταμάτη, αχ

1.ΕΛ Αλαμείν: τοποθεσία της Αιγύπτου, στα δυτικά της Αλεξάνδρειας, όπου τα αγγλικά στρατεύματα με στρατηγό τον Μοντγκόμερι νίκησαν τα γερμανικά στρατεύματα του Ρόμμελ, στις 23 Οκτωβρίου 1942. Στις μάχες πήρε μέρος και η Ελληνική Ταξιαρχία.

**Καλλιόπη και Ουρανία, αχ κύρη
τους εσύ που τους τα έμαθες αυτά.
Γιατί γουμάρια; Γιατί κουρμπάτσι;
Εκεί που είναι ο πόνος κι ο ιδρώτας
και τα δάκρυα, εκεί δεν είναι ο
άνθρωπος; Γιατί λοιπόν σκάβετε
ένα χαντάκι και χωρίζεστε; Πού θα
σας βγάλουν αυτά τα μυαλά;
Τρέμω. Θα 'θελα να μη ζω. Να μη
δούνε τα μάτια μου. Θα έρθει μέρα.
Βλέπω κόσμο να στριμώχνεται στις
προκυμαίες με βουνά γύρω τους τις
βαλίτσες και τους μπόγους και τα**

στρώματα.² Και πίσω τους τάφοι γονιών, προγόνων, τάφοι μικρών παιδιών αφημένοι στο έλεος του Θεού. Δίχως καντήλι, δίχως έναν κουβά νερό να ξεδιψάσουν τα κόκαλά τους. Κι όλο το μόχθο, τις γιορτές, τις αγκούσες,* πενήντα, ογδόντα, εκατό χρόνων, να θαρρείτε πια πως τις παίρνετε μαζί σας γιατί καρφώσατε όπως όπως μέσα σε σανιδένια μπατάλικά σεντούκια τα έπιπλα και το

2. Εδώ η Αριάγνη προμαντεύει την εκδίωξη των Ευρωπαίων από την Αίγυπτο το 1956 από τον Αιγύπτιο πρόεδρο Νάσερ. Τότε ξεριζώθηκε και το μεγαλύτερο μέρος του ελληνισμού της Αιγύπτου εξαιτίας της εθνικοποιήσεως των ξένων επιχειρήσεων.

αγκούσα: στενοχώρια.

**ρουχισμό και τα σκεύη σας και
τίποτε θυμητικά μικροπράγματα.
Και θα νομίζετε πως μια και
κουβαλήσατε τα πράγματα σώσατε
μαζί τους τη χαρά και τους έρωτες
και τις ελπίδες και τα μεθύσια.
Τίποτα δε σώσατε. Μόνο άψυχα
πράγματα που κάποτε σταθήκαν
μάρτυρες. Θα τα στήσετε κάτω από
άλλον ουρανό και θα δείτε πως δε
θα σας μιλούν, δε θα σας λένε αυτά
που περιμένετε. Γιατί θα τα
ζεσταίνουν άλλα χνώτα, άλλα
βλέμματα, άλλες φωνές. Μη
χάνεστε κι ακούστε που σας λέω.
Μια ζωή που έζησες, την έζησες,
δεν τη βρίσκεις αλλού. Γιατί την
έζησες μέσα σε μυρουδιές, μέσα σε
φώτα, μέσα σε ήλιους και βροχές,
μέσα σ' ανθρώπους. Κι αυτά όλα θα
μένουν πίσω σου και θα τ'**

αναζητάς. Θα τριγυρίζετε σαν άταφοι νεκροί που ζητούν ένα λάκκο να πέσουν μέσα να ξεκουραστούν. Και τα γουμάρια και το κουρμπάτσι θα βρίσκονται πίσω σας μίλια και σεις πια μήτε θα τα θυμόσαστε. Εγώ, θα λέτε, να ξεραθεί το στόμα μου αν είπα ποτέ τέτοιο λόγο. Μα τον είπατε, είναι γραμμένος στον αέρα, πάνω στους τοίχους των σπιτιών, μέσα στις φυλλάδες που βγάζατε. Και τούτοι οι άνθρωποι, όσο πονετικοί κι αν είναι, πώς θέτε να τον ξεχάσουνε; Θα τον θυμούνται και θα σας τον θυμίζουνε και σεις θα μετανοιώνετε πικρά. Γι' αυτό σας λέω μη, μη όσο είναι καιρός.

Θα λέτε: μάνα, και τούτη τη λεκάνη, πίσω μας θα την αφήσουμε; Να σας πω για τη λεκάνη. Το άσπρο σμάλτο της από μέσα είναι

τσουκαρισμένο* στον πάτο, μια
μαύρη ξεγδαρματιά που μεγαλώνει
με τα χρόνια, γι' αυτό θέλει
προσοχή στο σαπούνισμα. Έτσι
την αγόρασα, μισοτιμής. Αυτού
μέσα έπλυνα τα μωρουδιακά σας,
από Μιχάλη ως Νίκο, τριάντα
χρόνια, μάλιστα. Πώς θαρρείτε πως
στήνεται νοικοκυριό άμα ζεις
μεροδούλι μεροφάι; Αυτό που
αγοράζεις κόβοντας απ' το ψωμί
σου, το καμαρώνεις, το
προστατεύεις, γαντζώνεσαι πάνω
του. Και το κουβαλάς, απ' το
ισόγειο της Μπαλάξα* στο

τσουκαρισμένο: χτυπημένο.
Μπαλάξα:συνοικία του Καΐρου

μονόροφο του λαβύρινθου* με τα
πολλά καφασωτά κι από κει εδώ, κι
από δω ποιος ξέρει πού, με τα
μυαλά που πηγαίνετε. Ακούς εκεί,
γουμάρια! Δεν τη θυμάστε φαίνεται
τη λεκάνη γεμάτη ως τη μέση με το
αίμα της Ουρανίας. Τη θυμάστε;
Ήτανε νύχτα του Οχτώβρη, ζεστή.
Το κοριτσάκι από τ' απόγεμα, σα
γύρισε από το σχολειό,
παραπονιόταν. Ένα βάρος, μαμά,
στο κεφάλι μου. Τη βάλαμε κάτω
και πλάγιασε νωρίς. Θάτανε εννιά,
θάτανε δέκα; Ο ποδηλατάς κάτω
είχε στήσει το τάβλι στο φως της
ασετυλίνης κι έριχνε μόνος τα ζάρια

λαβύρινθος: έτσι αποκαλεί τη
γειτονιά τους στο Κάιρο, όπου
έμενε άλλοτε η Αριάγνη.

για να γυμνάζεται. Μαμά, φωνάζει η Ουρανία, έλα να δεις. Είχε ανοίξει η μύτη της, τα μαξιλάρια κόκκινα, το νυχτικό της έσταζε. Δεν είναι τίποτε, είπαμε, θα ξεθυμάνει ο πονοκέφαλος. Μα το αίμα έτρεχε βρύση, φέραμε το κοριτσάκι στο αντρέ, φέραμε τη λεκάνη και πιάσαμε τα ξίδια και τα μπαμπάκια. Σκύψε, παιδί μου, μέσα, όχι, όχι, καλύτερα πίσω το κεφάλι σου. Τι γάζες, τι μαντίλια γέμισε. Βρε Μιχάλη, λέω του μεγάλου, η βάρδια του πατέρα σου ακόμη δεν τελείωσε. Πετάξου σ' ένα τηλέφωνο και πες του να φέρει αμέσως γιατρό. Γιατρό, νύχτα, στο σπίτι; Έβαλε τα κλάματα ο Σταμάτης και πίσω του το Καλλιοπτάκι. Η Ουρανία ήτανε σαν το πανί, σκυμμένη πάνω απ' τη λεκάνη, δεν

ήθελε πια να γέρνει πίσω, γιατί το αίμα κατέβαινε στο στομάχι της και την αναγούλιαζε. Κι ο Μιχάλης ξεχρόνιζε. Πάει, το χάνω το παιδί, λέω μέσα μου. Βαστάτε της το κούτελο, τους λέω και πάω στα εικονίσματα. Έπεσα χάρω και χτυπούσα το κεφάλι στο πάτωμα. Παναγίτσα μου, έλεγα, όχι αυτό, είναι αθώο και τ' αγαπάει τόσο τα γράμματα. Και στο ράψιμο είναι καλό και τ' αδέρφια της τα πονάει κι είναι η αδυναμία του κύρη της. Μαμά, μου φωνάζουνε, τα χέρια της πάγωσαν. Κι ο Μιχάλης ξεχρόνιζε. Κι έφτασε κάποτε και νόμισα πως έφτασε ο Μεσσίας. Μα τι μου λέει; Ο πατέρας δεν πήγε απόψε καθόλου στη δουλειά. Ω, συμφορά, ω, ανάθεμα σ' αυτόν που έβγαζε τις τράπουλες. Κάνω έτσι κι όταν είδα τη λεκάνη γεμάτη στα μισά, μου

ήρθε σαν τρέλα. Μπα, λέω, αδύνατο τόσο αίμα να είναι του παιδιού, θα 'χε τελειώσει. Αυτό είναι ξινισμένο κρασί απ' τη νταμιζανίτσα του μπαλκονιού. Το παιδί χάνεται, Αριάγνη! Άνοιξα τα παράθυρα. Σώστε, χριστιανοί, το χάνω μέσα από τα χέρια μου, φωνάζω. Από κάτω, κάτι μου λέγανε. Σκύβω, ήταν ο Γιούνες,³ μ' εκείνο το σερσέμη* τον πιανίστα το Γερμανό και χάζευαν το τάβλι του ποδηλατά. — Ομ Μεχάλη⁴ τρέχει τίποτα; — Βρε

σερσέμης: (λ. τουρκ.)·
ανόητος, χαμένος, ηλίθιος.

3. Γιούνες: Αιγύπτιος γείτονας της Αριάγνης, γεροδεμένος και καλόκαρδος.

4. Ομ Μεχάλη: έτσι αποκαλούσαν στα αραβικά την Αριάγνη, δηλ. μάνα του Μιχάλη

Γιούνες, του λέω, σώσε, το παιδί μου τελειώνει. Ώσπου να το πω ήταν απάνω. Πλατς, πλατς χτυπούσαν τα γυμνά του πόδια στα πέτρινα σκαλοπάτια. Μια και δυο τη σήκωσε στα χέρια και δρόμο κάτω. Πίσω ο Μιχάλης με το παλτουδάκι της, για να τη σκεπάσει. Ξοπίσω τους εγώ με τις παντόφλες και τη νυχτικιά. Πού την πάει; Τρέχαμε σαν τρελοί και δεν τον προφταίναμε. Κι από πίσω μας ο μαχαλάς ξεσηκωμένος να ρωτάει: Μα τι γίνηκε, φονικό; Ποιος είχε καιρό να τους εξηγήσει. Όταν φτάσαμε στη Μπουστάνι,* τον χάσαμε. Αριστερά, πήρε την Νταουαουίν, μας λέει ένας περαστικός. Κατάλαβα, την πήγαινε στο φαρμακείο που διανυχτέρευε, αντίκρυ στο σαράι
Μπουστάνι: δρόμος του Καΐρου.

του Πασά. Την είχαν κιόλας
ξαπλωμένη στο μουσαμαδένιο
κρεβάτι. «Ψυχραιμία, κυρία μου»,
έλεγε ο φαρμακοποιός. «Μην
κάνετε έτσι. Τώρα θα φτάσει ο
γιατρός. Ευτυχώς κατοικεί από
πάνω μας. Πήγε να τον φωνάξει.
Μα πού το βρήκατε τέτοιο θηρίο;
Κοιτάξτε πώς την έσπασε την
πόρτα μου. Αφού τον είδα και του
φώναξα έρχομαι, ήταν ανάγκη να
την κλωτσήσει; Ποιος θα πληρώσει
τώρα τα τζάμια;»

Με το γιατρό άλλο ζήτημα.
Τον κατέβασε με τις πτυζάμες. Και
τον κρατούσε από το σβέρκο μπας
και του φύγει. Μα εκεί το
παράκαμνε. Γιατί ο γιατρός ήταν
ένας καλότατος άνθρωπος.
Μικροκαμωμένος, με μούσι,
μιλούσε φαρσί τα ελληνικά, αν κι

ήτανε Σαμλής* ή κάτι τέτοιο. — Βρε, Γιούνες, του λέω, κατέβασε τα χέρια σου απ' το γιατρό, δεν ντρέπεσαι; — Ομ Μεχάλη, μου κάνει, άσε με να τελειώσω τη δουλειά κι ύστερα δείρε με.

Έτσι το σώσαμε το κοριτσάκι. Κι όταν γυρίσαμε σπίτι με τ' αμάξι που μας έφερε ο Γιούνες, και την πλαγιάσαμε στο κρεβάτι κι αποκοιμήθηκε, είδα τη λεκάνη πάνω στο τραπέζι: Θε μου, είπα, αυτό είναι το αίμα του παιδιού μου, πώς να το χύσω στο νεροχύτη; Μα κι αυτό το έκανα κι όταν γύρισε ο κύρης της, ξημερώματα πια, το σπίτι ήτανε συγυρισμένο κι όλα τα παιδιά κοιμόντουσαν σα να μην

Σαμλής: αυτός που κατάγεται από τη Συρία.

είχε γίνει τίποτα. — Το γουμάρι, του
κάνω, ο ξιπόλητος, που λες καμιά
φορά, έσωσε το παιδί μας απόψε.
— Ποιος, τι; Κι όταν του τα είπα με
το νι και με το σίγμα, τι γυρίζει και
μου κάνει; — Κι άφησες αυτόν τον
βρωμάραπα να πάρει στην αγκαλιά
του το κορίτσι μας;

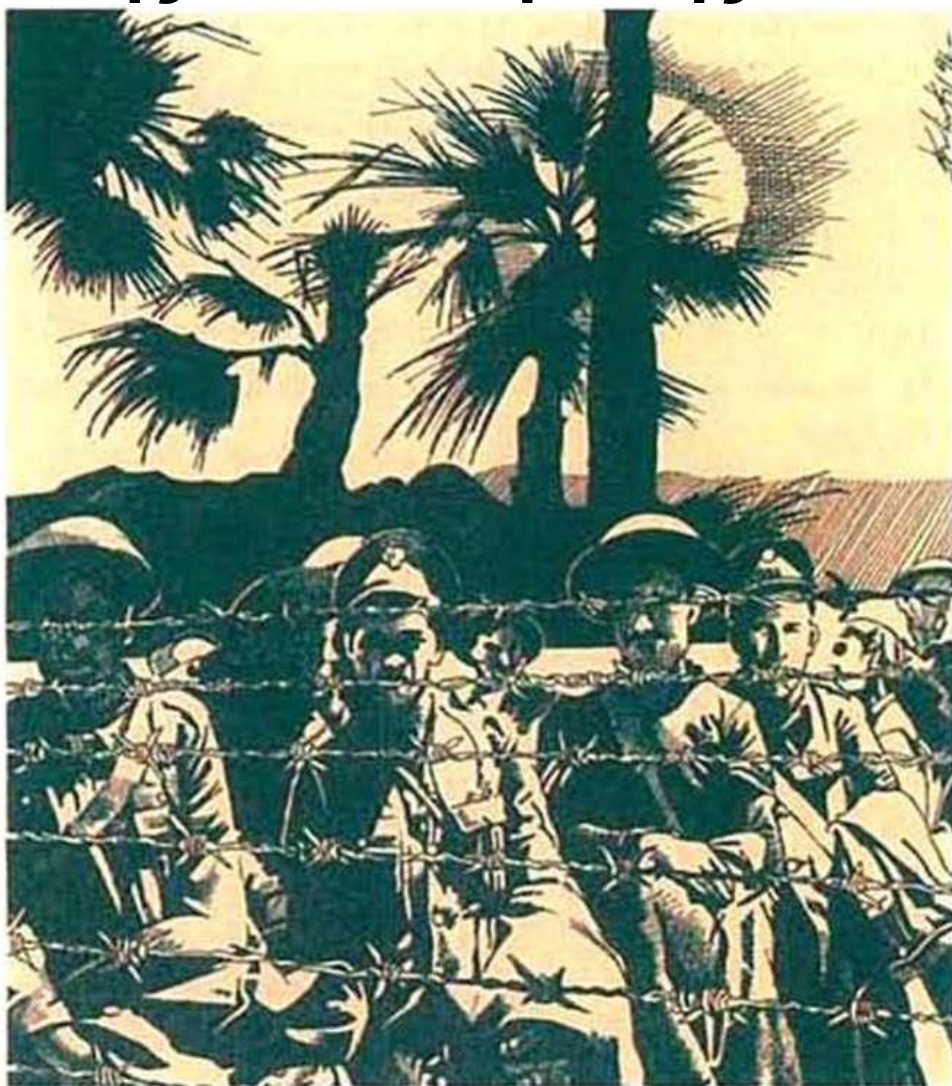
Τη λεκάνη και τα εικονίσματα
μπορείτε να τα πάρετε. Ακόμα και
το τραπέζι με τον κίτρινο μουσαμά.
Και την Ουρανίτσα την ίδια
μπορείτε να τη στείλετε αλλού. Μα
η νύχτα μέσα στο
γαϊδουροκαλόκαιρο, το φως της
ασετυλίνης, τους δρόμους και το
βουητό του μαχαλά, τα σπασμένα
τζάμια και τις μεγάλες φωτισμένες
γυάλες με το πράσινο και το
κόκκινο νερό, το λαχάνιασμα του
Γιούνες, το χαμόγελο του γιατρού,
αυτά όλα θα μείνουν πίσω, δεν

**κλείνονται σε βαγόνια. Και δίχως
αυτά τι παίρνετε μαζί σας; Τίποτα!
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ**

- 1. Ποια γνώμη έχει για τους ντόπιους ο Διονύσης; (Να βρείτε τα σχετικά χωρία, όπου μιλάει γι' αυτούς). Τι καθορίζει τη στάση του απέναντί τους;**
- 2. Ο Σταμάτης χαρακτηρίζει τις ιδέες του Μιχάλη ως μεγαλοιδεατισμούς· τι θέλει να πει;**
- 3. Η Αριάγνη προβλέπει το μελλοντικό ξεριζωμό των Ελλήνων της Αιγύπτου. Από πού απορρέει η πρόγνωσή της;**
- 4. Ποια η στάση της Αριάγνης απέναντι στους ντόπιους; Να την παραβάλετε με τη στάση του Διονύση· ποιες συνέπειες έχει η μία και ποιες η άλλη;**

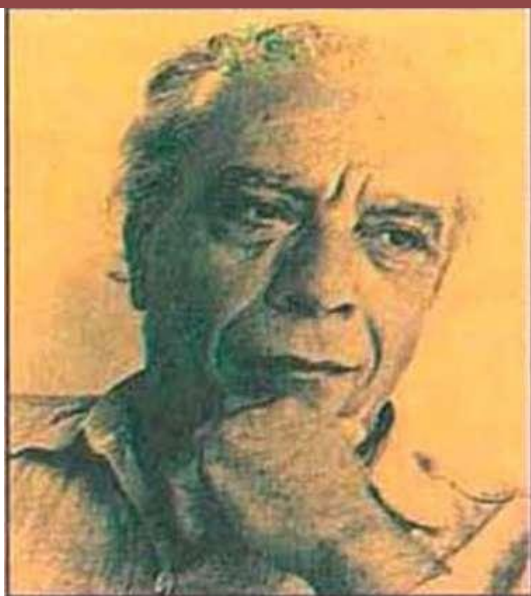
ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Με βάση το απόσπασμα να αναπτύξετε το θέμα: «Η Αριάγνη δίνει μαθήματα ανθρωπισμού και πολιτικής στον άντρα της».

Δήμος Σκουλάκης (γεν.
1930), εικόνα για την
Αριάγνη

Στρατής Τσίρκας (1911-1980)

**Φιλολογικό
ψευδώνυμο του
Γιάννη
Χατζηανδρέα.
Γεννήθηκε στο
Κάιρο και πέθανε**

**στην Αθήνα. Ασχολήθηκε με την
ποίηση, τη μελέτη, την πεζογραφία
και μεταφράσεις ξένων
συγγραφέων. Με ιδιαίτερη όμως
επιτυχία καλλιέργησε το διήγημα
και κυρίως το μυθιστόρημα.
Αξιοποιώντας τα διδάγματα των
μεγάλων ρεαλιστών συγγραφέων,
έγραψε το τρίτομο μυθιστόρημα
Ακυβέρνητες Πολιτείες, που
αποτελεί σημαντική τομή στην**

ιστορία του νεοελληνικού μυθιστορήματος, γιατί μπολιάζει αριστοτεχνικά τη ρεαλιστική γραφή με τις νεότερες τάσεις στην πεζογραφία. Το έργο του: 1) Ποιητικές συλλογές: Φελλάχοι (1937), Το Λυρικό Ταξίδι (1938), Προτελευταίος Αποχαιρετισμός και το Ισπανικό Ορατόριο (1946). 2) Διηγήματα: Αλλόκοτοι Άνθρωποι (1944), Ο Απρίλης είναι πιο σκληρός (1947), Ο Ύπνος του θεριστή (1954), Νουρεντίν Μπόμπα (1957), Στον κάβο (1970), Τα Διηγήματα (1978), (περιλαμβάνονται όλες οι προηγούμενες συλλογές, εκτός από το Νουρεντίν Μπόμπα). 3) Μυθιστορήματα: Τόμ. Α, Η Λέσχη (1960), Τόμ. Β', Αριάγνη (1962), Τόμ. Γ, Η Νυχτερίδα (1965), Χαμένη Άνοιξη (1970). 4) Μελέτες: Ο

**Καβάφης και η Εποχή του (1958), Ο
Πολιτικός Καβάφης (1971) κ.ά.**

Διδώ Σωτηρίου

Οι νεκροί περιμένουν (απόσπασμα)

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ αυτού μυθιστορήματος της Διδώς Σωτηρίου αναφέρεται στα θύματα της μικρασιατικής καταστροφής, τον ξεριζωμό των ελληνικών πληθυσμών και τις σκληρές δοκιμασίες που αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες κατά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Η Αλίκη Μάζη, ένα από τα πρόσωπα του μυθιστορήματος, αφηγείται τις αναμνήσεις της από τα δραματικά εκείνα γεγονότα. Στο απόσπασμα που παραθέτουμε βλέπουμε την ευτυχισμένη ζωή των Ελλήνων της

Μ. Ασίας προτού να ξεσπάσουν οι ταραχές.

**Σε μας, όποιαν ώρα της μέρας κι αν
ερχόταν κανείς, έβρισκε πάντα
κόσμο και κίνηση και κουζίνα σε
δράση. Μοσχοβολούσαν ψητά και
τηγανητά και λουκουμάδες και
χαλβάδες και κατημέρια.* δε
χρειαζόταν καν να υπάρχει η
πρόφαση κάποιας γιορτής.
Μπαινόβγαιναν τα παιδιά της
γειτονιάς, οι δασκάλοι μας, οι
ράφτρες, οι παραδουλεύτρες, οι
γειτόνισσες, φτωχές και πλούσιες,
οι χαρτορίχτρες, η διανοούμενη**

κατημέρι: είδος γλυκίσματος.

νεολαία του Αϊντινιού.*

Κάθε Τετάρτη, μαζεύονταν οι συγγένισσες και οι φίλες, για να γίνει ο φιδές. Ο φιδές ήταν ένα είδος ψιλό και στρογγυλό κριθαράκι, σα χοντρές οξείες, που το 'φτιαχναν οι γυναίκες στρίβοντας με δεξιοτεχνία το ζυμάρι ανάμεσα στα βουτυρωμένα δάχτυλά τους και το αράδιαζαν πάνω σε κόσκινα, σε σίτες και σε τραπέζια στρωμένα με ολόασπρα τραπεζομάντηλα.

Το σόι του πατέρα μου, που φιλοδοξούσε να δίνει στον κόσμο την εντύπωση της πιο μονιασμένης

Αϊντίνι: πόλη της Μ. Ασίας κοντά στο Μαϊάντρο ποταμό που είχε πριν από τη μικρασιατική καταστροφή δέκα χιλ. περίπου Έλληνες.

οικογένειας, ήταν στην πραγματικότητα χωρισμένο σε δυο αντιμαχόμενες μερίδες. Στη μια ανήκε η γιαγιά, ο θείος Θανάσης, η θεία Καλλιόπη κι ο πατέρας, γιατί ήταν όλοι τους παραλλαγές ενός ζωντανού, λαϊκού, εύθυμου και καλόκαρδου μοτίβου, στην άλλη ο θείος Αριστείδης και δυο άλλα πλούσια αδέρφια της γιαγιάς, ο θείος Περικλής κι ο θείος Ορέστης με τις οικογένειές τους. Η θεία Ερμιόνη βρισκόταν ανάμεσά τους, με το ένα πόδι εδώ και τ' άλλο εκεί.

Οι γυναίκες του θείου Περικλή και του θείου Ορέστη ήταν γνωστές στο Αϊντίνι για τις μεγάλες προίκες τους και την ψωροπερηφάνια τους. Είχαν κι οι δυο αρχαιοπρεπά ονόματα, όπως συνηθιζόταν στη Μικρασία. Ηλέκτρα έλεγαν τη μία, Ιώ την άλλη. Όταν τις έβλεπε η θεία

Καλλιόπη να καταφτάνουν τις Τετάρτες, με τις κόρες τους, ντούρες, ακατάδεχτες, με σουρωμένα τα χείλια τους, σα να ήταν σακουλίτσες με λίρες, έλεγε στη μητέρα:

— Μαίρη, ετοιμάσου να μαζέψεις δηλητήρια. Το αχμάκ-καραβάν* έρχεται. Ωχ, τι έχεις ν' ακούσεις πάλι, που κάλεσες την Τακουή!

— Μα για να τις σοκάρω την κάλεσα, έλεγε η μητέρα, και τις έβαζε να καθίσουν κοντά στην Αρμένισσα γειτόνισσά μας. Η Τακουή που με την καλή, λαϊκή της καρδιά και την αφέλειά της δεν ξεχώριζε τις διαθέσεις τους, τις σκουντούσε με τον αγκώνα της

αχμάκ караβάν: (λ. τουρκ.)· το караβάνι των κουτών.

σε κάθε αστείο της για να γελάσουν, αναποδογύριζε τα φλιτζάνια του καφέ να τους πει την τύχη τους, αράδιαζε χίλιες δυο συνταγές για τον έρωτα και την καλλονή, για το πώς λύνονται τα μάγια των ξελογιασμένων αντρών και πώς γεννιέται τ' αρσενικό παιδί.

Αυτές μειδιούσαν με τσιγκουνιά και στην πρώτη ευκαιρία άλλαζαν θέση. Έπιαναν κρυφά τη θεία Ερμιόνη και της έλεγαν:

— Μα επιτρέπεται στη Μαίρη να συναναστρέφεται γυναίκες τέτοιας κοινωνικής τάξεως! Επιτρέπεται;

Η θεία Καλλιόπη, έκλεινε τότε το μάτι και ψιθύριζε της μητέρας:

— Σουτ! ν' ακούσουμε τις αριστοκράτισσες που άλλο όργανο

απ' τη χολή* δεν έχουν. Μωρέ
θύμισέ μου καμιά σόκιν ιστορία να
την ξεφουρνίσω, να γελάσουμε με
τα μουτσούνισματά* τους.

— Όχι, να χαρείς, θεία
Καλλιόπη, της έλεγε η μητέρα.
Φτάνει για σήμερα. Πες, καλύτερα,
την ερωτική περιπέτεια του καπτάν
Μαθιού με την εγγλέζα λαίδη. Αυτή
θα τους αρέσει.

Κι η θεία Καλλιόπη άρχιζε τη
διήγηση με ευθυμία και μιμόταν τις
νευρικές χειρονομίες και τη φωνή
του άτυχου καπτάν Μαθιού, που
ήταν ένας караβοτσακισμένος
θαλασσόλυκος κι έγινε ύστερα
στεριανός κι άραξε στο Αϊντίνι,
κοντά σ' έναν αδερφό του,

χολή: μτφ. θυμός, οργή.
μουτσούνισμα: μορφασμός
αποδοκιμασίας.

γιατί είχε πάθει καταρράχτη και στα δυο του μάτια. Του καπτάν Μαθιού τις φανταστικές ιστορίες τις ρουφούσε όλο το Αϊντίνι, σα να ήταν νόστιμα θαλασσινά. Μα εκείνη που τις αξιοποιούσε πραγματικά ήταν η θεία Καλλιόπη. Όταν περνούσε καμιά φορά απ' το σπίτι της ο καπτάν Μαθιός να πει το καφεδάκι του, τον κούρντιζε να της πει τον ερωτά του με την εγγλέζα λαίδη.

— Εχ, μωρέ Καλλιόπ', έκανε κείνος, δε μ' πιστεύ'ς γιατί ως φαίνεται δεν τούνι ξέρ' η αφεντιά σ' τι εξαπουδός είναι ου έρωντας. Αλησμονάς πως τότες τόλιγι η καρδιά τ' Μαθιού κι τα πουντίκια των χεριώνε τ' φουσκώνανι σα σιδερ' κά κι έβραζε η νιότ' στα

γαίματά τ' κι έκανε μοναχόζιτ'* για
ικατό εγγλέζ' ναυάρχ'...

— Και πού τη γνώρισες, μωρέ
Μαθιό, τέτοια μεγάλη και τρανή
αριστοκράτισσα;

— Σ τούπα, ντε, κι άλλουτις.
Στου λιμάν' ανταμώσαμε. Κι μούπι.
«Σ' δίνω όσα πιντόλιρα θες να γίν'ς
άντραζιμ'.* Έναν τέτιουνι λιβέντ'
θέλου μαθές»! Μα ιγώ δεν

παλάβουσα να παντριφτώ γ'ναίκα
που δεν ήταν τση σειράζιμ'...*

Κι ο αθεόφοβος, ο καπτάν Μαθιός,
άρχιζε να περιγράφει σαν ποιητής
τη νύχτα που αποχωρίστηκαν στον
κήπο της λαίδης. Και την κρατούσε
αγκαλιά ως την αυγή που
μιλούσανε κάτω

απ' το φεγγάρι. Και μεθούσε και

μοναχόζιτ', άντραζιμ':ιδιωματ.

μονάχος του, άντρας μου.

τση σειράζιμ': της σειράς μου.

συγκινιόταν κι ο ίδιος τόσο, με τα ψέματά του, που έτρεχαν δάκρυα απ' τ' αρρωστημένα του μάτια.

Μα η θεία Καλλιόπη τον κούρντιζε πάλι:

— Καλά, μωρέ Μαθιό, πώς μιλούσες με την κοπέλα; Εσύ δεν ξέρεις εγγλέζικα.

— Εεε; έκανε με αμηχανία ο μπάρμπα Μαθιός, καθώς δεν περίμενε τέτοιαν ανάκριση. Βέβαια τα ιγγλέζ' κα δεν τα κατέχου, μα ήξερι μαθές η αφεντιά τσ' τ' αρχαία ιλληνικά!

— Κι εσύ πού τα ξέρεις τα αρχαία; τον βασάνιζε η θεία Καλλιόπη με απονιά.

— Κάτ' λιγουλάκια τα ξέρουμ' κι εμείς δα, μοιάζνι μι τ'

αλατζατιανά...*

**Τα πρωινά εκείνα του φιδέ
παίρνανε πάντα τον τόνο γιορτής.
Οι ασημένιοι δίσκοι
πηγαινοερχόντανε με καφέδες και
γλυκά — νερατζάκι, φιστίκι και
μελιτζανάκι παραγεμισμένο με
μύγδαλο, μαστίχα και πράσινο
καρυδάκι. Το κέφι τότε άναβε και
καθώς τα χέρια δούλευαν με
σβελτάδα το ζυμάρι, άλεθαν κι οι
γλώσσες. Κι η καθεμιά έλεγε τις
δικές της συνταγές για φαγιά και
γλυκά.**

**Ερχόταν και η νύφη του θείου
Γιάγκου, η κυρία Ελβίρα**

**αλατζατιανά: τοπικό ελληνικό
ιδίωμα της πόλης Αλάτσατα στην
Ερυθραία, χερσόνησο της Μ. Ασίας.**

Σιτζάνογλου με τα παιδιά της, τις δυο υπηρέτριές της και τις τρεις σειρές φλουριά στο λαιμό της και γινότανε ο στόχος της γενικής ευθυμίας. Μόνο η θεία Ηλέκτρα και η θεία Ιώ τ'ς μιλούσαν πάντα με το «σας» και με το «σεις», γιατί είχαν υπόληψη στον άντρα της, που ήταν εργοστασιάρχης.

— Θα μας έρθει και ο σύζυγος το απόγευμα, κυρία Σιτζάνογλου;

— Θα σας έρθει, έλεγε κι εκείνη που ήταν αγράμματη και φοβόταν μη δε χρησιμοποιήσει το σωστό ρήμα και τις σωστές αντωνυμίες.

Το μεσημέρι, όλος εκείνος ο γυναικόκοσμος έτρωγε στο σπίτι μας και τ' απόγευμα έρχονταν κι οι άντρες απ' τις δουλειές τους και το ρίχνανε στα ουζάκια. Η Ριρή έπαιζε πιάνο και οι νέοι χόρευαν. Αν ο

καιρός ήταν καλός, πήγαιναν όλοι μαζί στις γύρω εξοχές — πότε στου Τσακίρογλου, πότε στο Μπουνάρι, πότε στο Κέπεζι και κουβαλούσαν εκεί οι «δούλες» τα λογιών λογιών μπουρεκάκια, τους παστουρμάδες, τις αγκινάρες τουρσί και τις παραγεμισμένες με αντζούγια ελιές.

Ο θείος Θανάσης τότε μεθούσε, έπαιζε κιθάρα, τραγουδούσε, έκανε εξομολογήσεις στις όμορφες κι έλεγε στ' αδέρφια του και στο θείο Γιάγκο που συζητούσαν όλο για τις επιχειρήσεις τους.

— Αφήστε βρε αρκαντάσηδες,* ήσυχα για λίγο τα μυαλά σας. Η ζωή θέλει έρωτα και

αρκαντάσης: (λ. τουρκ.)· σύντροφος, φίλος.

λουλούδια. Θέλει και καντάρια χαρά και καλοσύνη, θέλει και ασκιά, πολλά ασκιά κρασί και γέλιο. Έτσι δεν είναι πριγκιπέσσα μου; (Πριγκιπέσσα φώναζε τη γυναίκα του, την Ελπινίκη, σε πείσμα των αδερφών του, που τη θεωρούσαν παρακατιανή). Εκείνη, μαζεμένη και ντροπαλή όπως ήταν, απασχολημένη συνεχώς με τα οκτώ παιδιά της, γύριζε και του χαμογελούσε καλοκάγαθα, χωρίς να μιλάει.

Εμείς τα παιδιά δε χάναμε τίποτα από τις κινήσεις και τις διηγήσεις των μεγάλων και τρώγαμε τόσο πολύ και τόσο άταχτα, που στομαχιάζαμε και παθαίναμε πυρετούς και δυσπεψίες.

Η γιαγιά, δεν παραδεχόταν

καμιά αρρώστια εκτός από το μάτι.*

Ακόμα κι όταν μας έπιαναν
ελώδεις, φώναζε την κόνα*

Αγγελικώ να μας ξεβασκάνει. Κι
εκείνη, άλλο που δεν ήθελε, για να
βγάλει κανένα έκτακτο μπαξίσι.*

Άναβε λιβάνι και διάφορα βότανα
και φτερά και δέρματα και κόκαλα
ερπετών και πουλιών στο
μπρούτζινο θυμιατό, κι άρχιζε τα
ξόρκια της.

«Σαντού, Μαντού, η πιο
μεγάλ' τσ' νύχτας κι τσ' μέρας,
βοήθα να διώξου του κακό...».

Με την κόνα Αγγελικώ είχα περάσει
πολύ κοντά τα πρώτα

μάτι: μτφ. αβασκανία.

κόνα: κυρά.

μπαξίσι: (λ. τουρκ.)· φιλοδώρημα.

χρόνια της ζωής μου, κι είναι από τις φυσιογνωμίες, που ο χρόνος δεν τις σβήνει στην ανάμνηση, μα τις ζωηρεύει. Ξερακιανή, σβέλτα, με χέρια φαγωμένα από μισόν αιώνα μπουγάδες, μπορούσε να δουλεύει στη σκάφη δώδεκα ώρες και στο μεταξύ να διακόφτει για να μπει στην κουζίνα να φτιάξει κατημέρια, να τηγανίσει «τζιεράκια»*, να μας λούσει όλα εμάς τα παιδιά, να τρίψει τα μπακίρια, να επιδοθεί σε ξόρκια και γιατροσόφια.

Έκοβε το «σαρλίκι»* με μέλι και μετάξι, τις «μαγουλήθρες»* των

τζιεράκια: συκωτάκια.

σαρλίκι: παιδ. αρρώστια, χρυσή.

μαγουλήθρες: παρωτίτιδα.

παιδιών με το Πεντάλφα, γήτευε*
τον «παροξυσμό», τον «κουκλού»*,
τον «ψωροφύτη»*. Κάποτε
παρατούσε τη δουλειά για να τρέξει
να σαβανώσει και κανένα
Χριστιανό, για την ψυχή της.
Η κόνα Αγγελικώ είχε αδυναμία στα
παραμύθια. Ίσως γιατί την
απομάκρυναν απ' τη σκληρή ζωή
της, ίσως και γιατί σ' αυτά έβρισκε
μια διέξοδο η ζωηρή φαντασία της.
Όταν μας ξεφορτωνόταν η μητέρα,
γιατί είχε δικές της συντροφιάς, μας
μάζευε αυτή γύρω της και μας έλεγε

γητεύω: ξορκίζω.

κουκλού: είδος παιδ. αρρώστιας.

ψωροφύτης: παιδική αρρώστια
στο δέρμα του κεφαλιού.

τότε για τις νεράιδες, που βγαίνουν τη νύχτα απ' τα μπουνάρια* και ξελογιάζουν με την ομορφιά τους τους άντρες και τότε για τα στοιχειωμένα τσοκαράκια της Βαλιντέ-χανούμ* που τη σκότωσε ο άντρας της από ζήλεια κι από τότε τις νύχτες τρέχουν μόνα τους τα τσοκαράκια και φωνάζουν την κυρά τους: «Βαλιντέ! Βαλιντέ!».

Όταν πρωτακούσαμε το παραμύθι αυτό, ούτε η Ριρή, ούτε εγώ κλείσαμε μάτι. Καθώς προχωρούσε η νύχτα κι οι δρόμοι πέφτανε στη σιωπή του φόβου, ακούστηκε ο χτύπος του ραβδιού του παζβάντη*: «Ταμ, ταμ, τάκα,

μπουνάρι: πηγή.

Βαλιντέ-χανούμ: η μητέρα του σουλτάνου.

παζβάντης: (λ. τουρκ.)· νυχτοφύλακας.

τάκα, νταν...». Άλλοτε ο χτύπος αυτός μας έδινε το αίσθημα της σιγουριάς. Ήταν το σύνθημα για τον κόσμο να κοιμηθεί ήσυχα, γιατί οι παζβάντες άγρυπνοι φρουροί φύλαγαν τη ζωή και την περιουσία του. Μα εκείνη τη νύχτα η φαντασία μας έτρεχε αχαλίνωτη.

— Ακούς; Ακούς τα τσοκαράκια; ψιθύρισε η Ριρή.

— Ακούω, της είπα κι έτρεμα σύγκορμη.

Ο αγαπημένος ήρωας της κόνα Αγγελικούς ήταν ο Τσάκιτζης*,

Τσάκιτζης ή Τσακιτζής: δημοφιλής ήρωας λαϊκών αναγνωσμάτων που λήστευε τους πλούσιους τσιφλικάδες της περιοχής του Αϊδινίου και μοίραζε τα αγαθά τους στη φτωχολογιά.

ο ξακουστός Εφές* του Αϊντινιού.
Μας τον παράσταινε προστάτη της
φτωχολογιάς, μεγαλόκαρδο,
σελμπέση* και δίκαιο. Μα μέσα σ'
εκείνες τις διηγήσεις της έβαζε και
τους δικούς της καημούς και
πόθους, τις προσδοκίες, τις πίκρες
και το άχτι της για τις αδικίες των
ισχυρών.

Έβρισκε ξεχωριστή ευχαρίστηση
να διηγείται, με νέες πάντα
παραλλαγές, την ιστορία του
σκληρού και άπονου Ραμάζη, του
τσιφλικά, που έκανε «μαύρη κι
άραχλη» τη ζωή των φτωχών κι
άφηνε τα παιδιά τους να πεθαίνουν
απ' το χτικιό. Μα ένα βράδυ ο
Τσάκιτζης ζώστηκε τις

εφές: αφέντης, κύριος.

σελμπέσης: κύριος, ευγενής.

πιστόλες του, καβαλίκεψε τ' άσπρο του το άτι και «τάκα-τουκ, τάκα-τουκ», νάτος με τα παλικάρια του στον κούλα* του Ραμάζη.

— Διαόλου σπέρμα —του λέει— τοιμάσου να παραδώσεις ψυχή!

Εκείνος προσκύνησε και του φιλούσε χέρια και πόδια τάζοντάς του τα πιο πλούσια δώρα για να του χαρίσει τη ζωή.

— Αμάν γιαβρούμ! Αμάν...

Μα ο εκδικητής των φτωχών δεν είχε οίκτο για το σιχαμερό εκείνο σκουλήκι.

— Κι μπαμ! —ξέσπασε με άγρια χαρά η κόνα Αγγελικώ— αδειάζ' τσι μπιστόλες τ' στην

κούλα ή κουλές: (λ. τουρκ.)·πύργος.

καρδιά τ'. Κι τ' παίρν' του κιμέρι* τ'
μι τσ' λίρις —λίρα να ιδεί του μάτι σ'
κι να σαστίσ'. Κι βγάζ' ντιλάλ'* κι
κράζ' σι σύναξ· ούλιοι τσι χουριάτις
Τούρκ' κι Ρουμιοί, που βρώμαγαν
τα χνώτα τ'ς απ' τ' πείνα...

Και ο τιμωρός της αδικίας
καλούσε τότε τους χωριάτες να
σφάξουν βόδια κι αρνιά και
γουρούνια και ν' ανοίξουν τα
βαρέλια με το ρακί και να ριχτούν
στο φαγοπότι. Κι έδινε ένα
σακουλάκι λίρες στο Μεχμέτη που
είχε δώδεκα παιδιά, κι άλλο ένα
σακουλάκι στο Γιώργη που είχε
αστεφάνωτες τις πέντε κόρες του.

κιμέρι ή κεμέρι: πέτσινο ζωνάρι,
όπου οι οδοιπόροι έκρυβαν τα
χρήματά τους.

ντιλάλης ή τελάλης: κήρυκας.

— Κι να ιδώ, κι να κι κει, έπισι του χρυσάφ' κι τ' ασήμι σαν του σπόρου... Ααχ! Δεν νταγιαντιόταν* πιδάκια μ' άλλου η φτώχεια...

Τα μάτια της κόνα Αγγελικώς άστραφταν, τα χέρια της πλανιόνταν ανοιχτά στον αέρα, λες κι ήταν και η ίδια εκειδά που μοίραζαν τις λίρες ν' αρπάξει κανένα σακουλάκι να το τρέξει στην κόρη της την Ασημίνα και στα εγγόνια της... Μα μια κι δεν τον είχε πρόχειρο τον Τσάκιτζη να την ευεργετήσει, βόλευε τη φτώχεια της ξαφρίζοντας τα δικά μας κελάρια. Το βράδυ, όταν έφευγε κι έτρεχα ξοπίσω της ως το δρόμο τραβώντας την απ' τις φούστες,

νταγιαντώ: (λ. τουρκ.)· στηρίζομαι, κρατώ.

ένιωθαν τα δάχτυλά μου όχι το αποσκελετωμένο κορμί που υποδεχόμουν το πρωί, μα διάφορα κουτιά και δέματα μαλακά και σκληρά, χωμένα μέσα στο μακρύ βρακί της, που έδενε στον αστράγαλο, και κάτω απ' τις καμιζόλες* της, όπου κολυμπούσαν δυο πλαδαρά στήθια. Μα η ανακάλυψή μου αυτή δεν την τρόμαζε. Ήξερε πως δε θα το πρόδινε σε κανέναν το μυστικό της, γιατί την αγαπούσα αληθινά.

Άλλωστε, στο σπίτι μας τέτοια «ψιλοπράματα» κανείς δεν τα υπολόγιζε τότε.

καμιζόλα: πουκαμίσια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

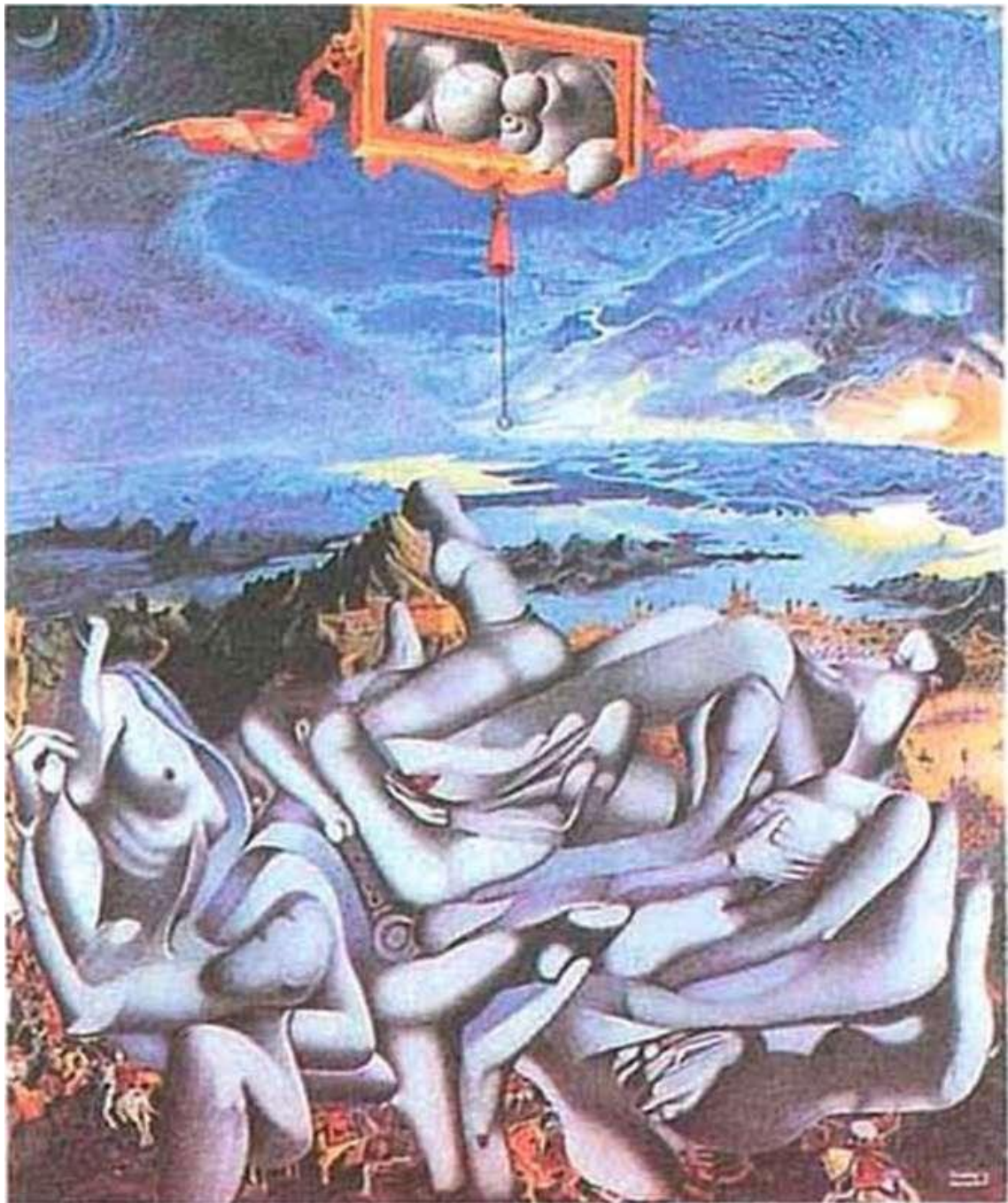
1. Το απόσπασμα χωρίζεται σε δύο ενότητες: ποια πρόσωπα παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον σε καθεμία από τις ενότητες αυτές και κατά τι διαφοροποιούνται από το πλήθος των άλλων προσώπων;
2. Ποιους αφηγηματικούς τρόπους χρησιμοποιεί η αφηγήτρια για να ζωντανέψει τις αναμνήσεις της;
3. Ποιο από τα πρόσωπα του αποσπάσματος ηθογραφείται με τη μεγαλύτερη συμπάθεια και γιατί;
4. Το απόσπασμα συγκεντρώνει βασικές αρετές πεζογραφήματος, που γράφτηκε από γυναίκα: γνώση των πραγμάτων που αναφέρονται στο γυναικείο βίο, πειστική απόδοση της

ψυχολογίας και της συμπεριφοράς του φύλου, ευαισθησία και μια διάθεση επιείκειας και κατανόησης. Να επιβεβαιώσετε την παραπάνω παρατήρηση με παραδείγματα μέσα από το κείμενο.

Διδώ Σωτηρίου (1914-2004)

Γεννήθηκε το 1914 στο Αϊδίни της Μικράς Ασίας. Ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία από το 1936 και διακρίθηκε ως πεζογράφος. Τα έργα της μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες. Έργα της: Οι νεκροί περιμένουν (1959), Ηλέκτρα (1961), Ματωμένα χρώματα (1962), Εντολή (1976), Επισκέπτες (1979) κ.ά.

**Αλέξανδρος Ίσαρης (γεν. 1941),
Η μάχη (1986)**

Δημήτρης Χατζής

Ο Σιούλας ο ταμπάκος (διήγημα)

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ Το τέλος της μικρής μας πόλης (1963). Σε αρκετές πόλεις της Ελλάδας υπήρχαν ως τα τελευταία χρόνια συντεχνίες, δηλαδή κλειστές επαγγελματικές ομάδες, που λέγονταν εσνάφια ή ισνάφια ή σινάφια· τέτοιες ήταν: των χαλκωματάδων, ασημουργών, γουναράδων, βυρσοδεψών (ταμπάκηδων ή ταμπάκων) κ.ά. Πολλές απ' αυτές τις συντεχνίες έχουν τις ρίζες τους στην οικονομική οργάνωση των βυζαντινών χρόνων. Η εποχή μας εξαφάνισε τις περισσότερες. Στο μαρασμό της συντεχνίας των

ταμπάκων στα Γιάννενα αναφέρεται και το διήγημά μας.

Γαλαζοπράσινη και βαθιά, δίπλα στη μικρή πόλη, απλώνεται η λίμνη. Μέσα στα νερά της καθρεφτίζει τα ψηλά του τα τείχια το παλιό μεσαιωνικό και —θέλουν να λεν— ακόμα παλιότερα κάστρο της.

Πίσω απ' την ανατολική πλευρά του κάστρου, στην άκρη άκρη της λίμνης, πάνω στην όχθη της, βρισκόταν ο μαχαλάς των ταμπάκικων. Έτσι τα λέγανε τα βυρσοδεψεία. Και ταμπάκους λέγανε τους βυρσοδέψες — ταμπάκηδες που τους λένε στις Σέρρες, στο Βόλο, θαρρώ και στη Σύρα.

Σ' όλο το μάκρος του μαχαλά, μέσα στο νερό της λίμνης, αραδιαζόντανε τα τομάρια, τεζαρισμένα καλά σε ξύλινα τελάρα

και τα παίρναν ύστερα, άμα
μουλιάζαν και τ' αργάζανε μέσα στ'
αργαστήρια — στα ταμπάκικα.

Όλα θα 'τανε καμιά
δεκαπενταριά-είκοσι αυτά τ'
αργαστήρια, λιθόκτιστα, δίπατα
όλα, με θολωτές μεγάλες πόρτες,
στη σειρά κι ακουμπισμένα στα
τείχια του κάστρου. Το κάτω
πάτωμα είχε τα παράθυρα μικρά,
σαν πολεμίστρες. Ήταν όλο ένα
μεγάλο χαγιάτι πλακόστρωτο, με
κάτι ξύλινες σκάφες από δω κι από
κει. Μέσα σ' αυτά τα χαγιάτια, κάνε
ξιπόλητοι, κάνε με κάτι μεγάλα
ποδήλατα και ξεβράκωτοι —
δηλαδή μονάχα με το βρακί τους—
δουλεύαν οι ταμπάκοι τα δέρματα.
Τ' απάνω πάτωμα πρόβαλλε στο
δρόμο κάπου μισό μέτρο παραέξω
απ' το κάτω κι είχε τα παράθυρα
μεγάλα — είδος βενετσιάνικα.

Ήτανε το κατοικιό τους εκεί κι ανεβαίναν από μια μικρή ξύλινη σκάλα μέσ' απ' τ' αργαστήρια. Ο τόπος όλος τριγύρω βρωμοκόπαγε την ξινή δριμίλα* του τομαριού.

Οι ταμπάκοι παινεύονταν πως ήταν από τους παλιότερους κατοίκους αυτής της πόλης και πως ήταν όλοι τους αρχόντοι «καστρινοί», που τους πέταξαν οι Τούρκοι απ' το κάστρο υστέρα απ' την επανάσταση του Σκυλόσοφου, στα 1612. Και στ' αλήθεια, μιλούσανε το ιδίωμα της πόλης καθαρότερα απ' όλους τους άλλους και το κρατούσαν αμόλευτο στο λεξιλόγιο και στη φωνητική του.

δριμίλα: έντονη μυρουδιά (από το δριμύς).

Τα νταραβέρια τους ωστόσο με την πόλη ήτανε πολύ λιγοστά. Σχεδόν ποτέ δεν ανέβαιναν «απάνω» αν δεν είχανε κάποια δουλειά. Καταφρονούσανε τους καινούριους κατοίκους της και μπορεί κανένας να πει πως μήτε τους ήξεραν τους μαχαλάδες που φκιάσαν οι μικρασιάτες πρόσφυγες. Έμεναν εκεί, πίσω από το κάστρο, ένας κόσμος ξεχωριστός και κλεισμένος. Τελειωμένος.

Λίγο παραπάνω απ' τα δικά τους τ' αργαστήρια ήτανε τα ξυλάδικα. Μετσοβίτες και ζαγορίσιοι —απ' τα βλαχοζάγορα— δουλεύαν εκεί. Οι ταμπάκοι δεν είχανε κανένα νταραβέρι μαζί τους. Δυο δρόμους παραπάνω, οι βαρελάδες — μετσοβίτες και βλάχοι κι αυτοί,

βοβουσιώτες* και ντομπρινοβίτες*-
κοπανούσανε χρόνια εκεί πέρα,
πάνω στα ρόμπολα και τις οξιές, με
τα ξύλινα σφυριά τους, τον ίδιο
μόχτο. Οι ταμπάκοι τους ξέρανε,
τους καλημέριζαν, διαφορές δεν
είχαν μαζί τους και πάρε-δώσε δεν
είχαν. Ήταν, βλέπεις,
ντατσκαναραίοι, ήγουν χωριάτες.
Λίγο παρακάτω, δίπλα στ'
αργαστήρια τους ήταν η Σκάλα. Τα
μεγάλα καΐκια της λίμνης,
σκαφιδωτά κι αργοκίνητα,
ξεφόρτωναν εκεί, απ' τα χωριά που
βρίσκονταν αγνάντια, καυσόξυλα,
σφαχτά, τυριά, βουτύρατα και τα

βοβουσιώτης: από την περιοχή της
Βοβούσας (Αώου).

ντομπρινοβίτες: απ' το χωριό
Ντομπρίνοβο.

τέτοια. Οι ταμπάκοι ψωνίζαν άμα
χρειαζόντανε κάτι, μα και κει δεν
είχανε πολλά νταραβέρια —τι
νταραβέρια με τους χωριάτες; Το
βράδυ πηγαίνανε σε δικά τους
κρασοπουλειά όπου δεν πατούσαν
χωριάτες— μονάχα καϊκτσήδες από
το μικρό νησί της λίμνης μπαίνανε
καμιά φορά και πίνανε λίγο μαζί
τους, πριν γυρίσουν στο νησί τους
το βράδυ. Μ' αυτούς τους ένωνε το
πάθος του κυνηγιού — γι' αυτό τους
δίναν το ελεύτερο να κάτσουνε
δίπλα τους.

Σ' αυτά τα κρασοπουλειά τα
δικά τους, τα τραπέζια ήτανε
χαμηλά κι είχανε στη μέση μια
τρύπα, για να μπαίνει το χειμώνα
το μαγκάλι. Καθόντανε γύρω γύρω,
σε σκαμνιά που 'τανε κι αυτά
χαμηλά και το κρασί πριν το πιούνε
το ζεσταίνανε σε χαλκωμένους

μαστραπάδες. Η κουβέντα γύριζε πάντα σε παλιές ιστορίες, κυνήγια, τέτοια πράματα. Άντρες σκληροί και περήφανοι, σπάνια μιλούσανε για δουλειές και συμφέροντα —δεν το καταδέχονταν. Και πολιτική δε μιλούσανε — δεν είχανε με ποιον να τσακωθούνε, γιατί 'ταν όλοι τους σφόδρα βενιζελικοί — Ελλάδα των πέντε θαλασσών, καθώς ταιριάζει σε παλιούς καστρινούς αρχοντάδες. Ψήφιζαν πάντοτε και το βενιζελικό υποψήφιο δήμαρχο και τους βενιζελικούς επιτρόπους στο μητροπολιτικό ναό του Αγίου Αθανασίου και τελειώνανε και μ' αυτά. Αυτάρκεια. Ηθική. Κοινωνική. Πολιτική.

Και επαγγελματική. Κανένας δεν έφυγε απ' το επάγγελμα και κανένας ξένος δεν έμπαινε —η παράδοση του σιναφιού, που 'ταν

κι από τα παλιότερα της πόλης, λεν οι αρμόδιοι, δεν είχε αλλάξει ακόμα. Μόνο που στα χρόνια που γράφω, καθώς ήταν λιγοστοί και δένονταν όλοι με συγγένειες μεταξύ τους, είχε γίνει πια και δουλεύαν συνεταιρικά σε κάθε εργαστήριο. Μαστόροι και καρφάδες γίναν ένα —ήταν όλοι τους μαστόροι πια— και νοικοκυραίοι. Αυτό μονάχα είχε αλλάξει. Όλα τ' άλλα μέναν όπως ήταν από τον καιρό που πρωτόγιναν αυτά τ' εργαστήρια. Πολύ λίγο γνοιαζόνταν αυτοί να μάθουν τι γίνεται αλλού με τα δέρματα. Ακόμα και την ψαρόκολλα — τσουκάλι τη λέγανε— τη φκιάχνανε πάντα μονάχοι τους από τα ψάρια της λίμνης. Και βαφές και βαψίματα, όπως τα ξέραν, όπως τα βρήκαν. Και όλα. Όπως τα ξέραν,

όπως τα βρήκαν. Αναντάμ
παπαντάμ.*

Ταμπάκος αναντάμ παπαντάμ
ήτανε κι ο Σιούλας. Από πατέρα
ταμπάκο, από μάνα κόρη
ταμπάκου. Εκεί γεννήθηκε. Εκεί
έπαιξε τα κότσια και τη σκλέντζα —
όπως λέγανε το ξυλίκι— τις ομάδες
— όπως λέγανε τις ομάδες— τ'
αμπελοπήδημα και τα σκλαβάκια
και χτυπήθηκε στον πετροπόλεμο
με τα παιδιά απ' τους γειτονικούς
μαχαλάδες. Εκεί έμαθε γράμματα
και κολύμπι, πρωτοπήγε στην
εκκλησιά και στο κυνήγι στη λίμνη.
Και μεγάλωσε, μπήκε στη δουλειά,
παντρεύτηκε κι έφκιασε δική του
φαμίλια κι έμεινε πάντα με την

αναντάμ παπαντάμ: από γενιά σε
γενιά.

ψυχή του γεμάτη κλειστή
περηφάνεια, ατράνταχτη αυτάρκεια
κι αδυσώπητη καταφρόνια για κάθε
καινούριο. Κάθε νεωτερισμός ήταν
ξιπασμός.*

Ένας δικός τους —σπανιότατο
πράμα— πήγε και ξενιτεύτηκε. Πήγε
μακριά και γύρισε κάποτε με χρυσή
καδένα στο γιλέκο και παράδες
στην τζέπη: Και καθώς το αίμα δε
γίνεται νερό, στριφογύριζε όλη
μέρα στα ταμπάκια και το βράδυ
πήγαινε στα κρασοπουλειά τα δικά
τους και καθόταν μαζί τους. Και
γιατί να μη κάθεται; Μόνο που
ξεπήδαγε κάθε τόσο κι ήθελε πάντα
να λέει για τις χώρες τις μακρινές
και τα θάματα

ξιπασμός: κομπασμός, αλαζονεία.

που 'δαν τα μάτια του. Τον στραβοκοιτάξανε στην αρχή, τον αποπήρανε καναδυό φορές, πάλι δεν έλεγε να το κόψει.

Ήτανε λέει μεσημέρι, καλοκαίρι, κι οι ταμπάκοι, όπως ήτανε με τα βρακιά τους μονάχα στ' αργαστήρια, βγήκαν λίγο να ξαποστάσουν και να πάει και το ψωμί παρακάτω, όσο να πιάσουνε πάλι δουλειά. Ήτανε κι αυτός εκεί και πήγε πάλι κάτι να πει, πάλι για τα ταξίδια.

— Και δε μου λες, σε περικαλούμε, τον ρώτησε άξαφνα ο Σιούλας και σηκώθηκε σιγά σιγά και πήγε κοντά του. Έμαθες και να διαβάζεις τίποτα φράγκικα εκεί που πήγες;

— Και βέβαια... Κατιτίς έμαθα, είπε ο ανύποπτος άνθρωπος.

— Τότες διάβασέ μας εδώ
πέρα τι γράφει. Του γύρισε τα
πισινά του και χτυπούσε με τις δυο
του τις παλάμες τα μεγάλα
γράμματα της ξενικής μάρκας που
'τανε σταμπαρισμένα στο πανί του
βρακιού του.

Οι ταμπάκοι γελούσανε
δυνατά, γελούσαν κι οι γυναίκες απ'
τα παράθυρα. Αυτός χτύπαγε
πάντα μ' άγριο πάθος τα πισινά του
με τις παλάμες του:

— Διάβασέ τα, ντε...

Ο άνθρωπος λέει έβγαλε την
καδένα απ' το γιλέκο και ποτές του
δεν ξαναμίλησε για τα ταξίδια του
και τους Φράγκους του —
τουλάχιστον εκεί στα ταμπάκικα.
Δεν είχε αστεία μ' αυτούς.

Περνάν ωστόσο τα χρόνια, οι
άνθρωποι γερνάνε, ρεύουνε χρόνο
με χρόνο τα τείχια του κάστρου,

αλλάζουν όλα και μήτε προφταίνεις να το νιώσεις. Δίχως να το νιώσει κι ο Σιούλας, τα μαλλιά του πήραν κι ασπρίζαν. Τα πόδια του, χρόνια μέσα στα νερά, κάπου κάπου το βράδυ πιανότανε. Η Σιούλαινα, σαν κουνέλα, κάθε χρόνο γεννούσε καινούριο Σιουλόπουλο. Και μια τρακάδα παιδιά, πρέπει να χορτάσουν και να ντυθούν και να ποδεθούν και να πάνε σκολειό — αλέθεται ο άνθρωπος με τούτο και κείνο και το 'να και τ' άλλο, με το σήμερα και με τ' αύριο, δεν προφταίνει μια στιγμή να σταθεί και να ιδεί τι γίνεται ολόγυρά του.

Κι οι ταμπάκοι δεν προφτάσαν κι αυτοί να ιδούνε τι γίνεται γύρω τους, τι ν' άλλαξε τάχα και πότε ν' άλλαξε, κι η δουλειά στα ταμπάκικα όλο και χειρότερα πήγαινε. Σεβρά, λουστρίνια,

αδιάβροχα τα φέρναν απόξω,
φτηνότερα και καλύτερα δουλεμένα,
ακόμα και τις βακέτες και τα
σολοδέρματα. Δυο τρεις παλιοί
δερματεμπόροι στο παζάρι της
πόλης το βρήκανε συμφερότερο,
αντίς να παιδεύονται με τους
ταμπάκους, να μαζώνουνε τα
τομάρια και να τα στέλνουν
ακατέργαστα στην Ιταλία, στη
Μασσαλία, ακόμα και στη Σύρα, για
να τ' αργαστούν εκεί. Με τις
μηχανές.

Άρχισε έτσι σιγά σιγά και κάθε
βράδυ στα κρασοπουλειά των
ταμπάκων απλωνότανε μια θολή
καταχνιά πάνω από τα σκυμμένα
κεφάλια. Καμπόσοι δουλεύανε πια
δυο τρεις μέρες τη βδομάδα
μονάχα. Καμπόσοι το ξέραν πως
δεν αφήσανε τίποτα στο σπίτι τους
για το βράδυ. Και το ξέραν όλοι

**πως οι γυναίκες τους
διακονεύονται η μια με την άλλη,
μοιράζονται αυτές το φαρμάκι και
το πίνουνε μοναχές τους, δίχως να
τους λένε τίποτα μήτε παραέξω να
λένε, αν τύχει κι έχουν δικούς τους.**

**Αυτοί —κανένας δεν
κλαιγότανε, δεν μαρτύραγε τίποτα
για τη φτώχεια του, ντρεπόνταν ο
ένας τον άλλονε να μιλήσουν. Και
κανένας δεν ξέκοβε, δεν έφευγε να
πιάσει άλλη δουλειά, τέτοια
προδοσιά δεν την έκανε.
Βαστούσαν όλοι μαζί το ταμπάκινο,
το βαστούσανε σαν ένα ταμπούρι,
σαν να μην άλλαξε τίποτα. Και τις
Κυριακές, όλο το χειμώνα, τα
δίκαννά τους από τη λίμνη
αντιλαλούσανε πάντα στην πόλη
σαν ένα αδάμαστο «παρών» — τ'
αντρίκειο πάθος τους, τ' αρχοντικό
του κυνηγιού.**

Στα μεγάλα κλείσματα —
κλεισίματα των πουλιών δηλαδή—
που γίνονταν στη λίμνη απ' όλους
μαζί τους κυνηγούς, αυτοί μένανε
πάντα πρώτοι και καλύτεροι. Το
'χανε σαν προνόμιο ν' αρχίζουν
αυτοί πριν από το χάραμα από την
πιο μακρινή άκρα της λίμνης,
λάμνοντας αγάλια αγάλια κι όλο
κλείνοντας με το ντουφεκίδι τους
προς τη μέση της λίμνης τα
τρομαγμένα κοπάδια απ'
αγριόπαπιες —γέσια και καναβές,
καθώς τα 'λεγαν— φαλαρίδες — τα
μαύρα νεροπούλια με τις άσπρες
μύτες— και κάποτε και τις μεγάλες
όμορφες αγριόχηνες πόχουνε
μπροστά στα στήθια τους, κάτω απ'
τα φτερά τους ένα δεύτερο φτερό,
σα μετάξι και σα μαλλί, που το λένε
μπάλσαμο και το φύλαγαν οι

γυναίκες για τις πληγές— τέλειο πράμα.

Στη μέση της λίμνης στεκόνταν αράδα μέσα στις βάρκες τους, με τα δίκαννα στο χέρι, οι άλλοι κυνηγοί από την πόλη και το νησί. Και τα πουλιά πέφτανε πάνω τους, κοπάδια ολόκληρα, χέρια μονάχα να 'χεις εκείνη την ώρα να ντουφεκίζεις κι άνθρωπο να σου γεμίζει —δουλειά που την έκανε συνήθως ο καϊκτσής, λάμνοντας κιόλας σιγά σιγά, για να μαζεύει τα σκοτωμένα πουλιά — σε κάθε βάρκα λογαριαζόταν δικό της το πουλί που βρισκόταν κοντά της, άσκετο από ποιον βαρέθηκε.

Και σ' αυτά τα κλεισίματα των πουλιών τα μεγάλα και στα δικά του τα μοναχικά κυνήγια της Κυριακής, ο Σιούλας ξαναζούσε ακόμα τους καημούς και τα μεράκια

και τις περηφάνιες της ψυχής του από τον καιρό της νιότης του ως τα τώρα που πήρε και γέρασε, πήρε και φτώχυνε — ξέπεσε. Το βράδυ γύριζε σπίτι κατακομμένος, με τα πόδια πιασμένα από το κάτσιμο σταυροπόδι όλη μέρα μέσα στο στενό караβούλι,* με τα ρούχα μουσκεμένα απ' την υγρασία. Άνοιγε την πόρτα σπρώχνοντάς την με την πλάτη και πετούσε τα κυνήγια στο πάτωμα, στη μέση από το δωμάτιο. Ξαπλωνότανε δίπλα στο τζάκι, στο «μπάσι» που 'χαν όλα τα σπίτια στο χειμωνιάτικο το δωμάτιο —έπεφτε μπρούμυτα κι έβαζε τα παιδιά του ν' ανεβούν όλα στην πλάτη του να τον πατήσουν—

караβούλι: караβάκι, βάρκα.

να πατήσουν την πλάτη του που τον πόναγε. Τα παιδιά ξεφώνιζαν, γελούσαν, τον χτυπούσαν κλοτσιές, ξεφώνιζε κι αυτός. Το σκυλί ξετρελαινόταν και δεν ήξερε ποιον να πρωτογαβγίσει. Ήταν ακόμα μια ευτυχισμένη στιγμή μέσα στην καταχνιά που κατέβαινε στα ταμπάκια.

Μονάχα η Σιούλαινα γονατισμένη στο πάτωμα μέτραγε και ξαναμέτραγε τα παπιά. Τέσσερα για το σπίτι, ένα ζευγάρι στην αδερφή της, ένα ζευγάρι στην πεθερά της — αν πουλούσαν τα ρέστα; Ήταν μια σκέψη που μήτε με τα μάτια δεν είχε κουράγιο να τη φανερώσει σ' αυτόν. Οι καϊκτσήδες, οι νησιώτες κι άλλοι φουκαράδες μέσα στην πόλη κυνηγούσανε, κάναν το κέφι τους, τρώγαν όσα θέλαν και βγαίναν ύστερα στο

παζάρι, κάνε μοναχοί τους καν οι γυναίκες ή τα παιδιά τους και τα περιπλέον τα πούλαγαν. Ένας ταμπάκος, ποτές. Για τον κόσμο όλον...

Κι ήρθε τότε μια βδομάδα ολόκληρη που τ' αργαστήρι του Σιούλα σταμάτησε. Ούτε στ' άλλα γινόταν τίποτα —ψευτοδοούλευαν. Η γυναίκα του τα 'φερε βόλτα μοναχή της, ξετίναξε το σπίτι, πήρε κι από τις άλλες γυναίκες — είναι αλήθεια πως έδωσε κάτι κρυφά και στον εβραίο τον παλιατζή, που 'χε μυριστεί τι γινόταν στα ταμπάκικα. Αυτουνού δεν του 'πε τίποτα, δεν τον ρώτησε τίποτα, μήτε τον κοίταξε στα μάτια, όλη τη βδομάδα. Παραπάνω δεν το μπόρεσε. Σταύρωσε τα χέρια κι έκατσε κι έκλαψε καρτερώντας το μεσημέρι

που θα 'ρχονταν όλοι και δε θα 'χε να τους δώσει μήτε φαΐ μήτε ψωμί.

Αυτός ανέβηκε πάνω, μπήκε στο δωμάτιο, την είδε στη γωνία, τα 'νιωσε τα μάτια των παιδιών του κι ήταν καρφωμένα πάνω του.

— Και τ' άφησες έτσι τα παιδιά;

Αυτή δε μίλησε, καθόταν πάντα στην άκρη με το κεφάλι σκυμμένο.

— Και δεν έπαιρνες κατιτίς από το μπακάλη;

Η γυναίκα σήκωσε μια φορά τα μάτια της και κοίταξε. Μήτε λύπη, μήτε παράπονο, μήτε θυμός δεν ήτανε μέσα —τα μάτια της τον παρακαλούσανε να σωπάσει.

Αυτός αγρίεψε:

— Τι δε μιλάς; Γιατί;
Ξανάσκυψε το κεφάλι της:

— Δε μας δίνει πια, είπε με ταπεινοσύνη σα να 'φταιγε αυτή.

— Και ψωμί; Τι δεν έπαιρνες λίγο ψωμί;

— Μήτε ο φούρνος μάς δίνει. Σηκώθηκε κι έφυγε γρήγορα γρήγορα για να κρύψει τα δάκρυα που την έπνιξαν. Πιο πολύ για την αδικία τη δική του παρά για τη δυστυχία.

Τα παιδιά σκορπίσανε, έφυγε κι εκείνη, πήγε στην αδερφή της να κλάψουν μαζί. Αυτός απόμεινε μόνος μέσα στο δωμάτιο, μέσα στο σπίτι. Πιο πολύ κι από τη δυστυχία, απ' την πληγωμένη περηφάνια και την ντροπή μπροστά στα παιδιά του, όλο τ' απόγεμα, μοναχός του εκεί μέσα, σκεφτότανε τη γυναίκα — την αδικία του. Ένας κόμπος ανέβαινε και ξανα ανέβαινε στο λαιμό

του. Είκοσι χρόνια μαζί της, πρώτη φορά στοχαζότανε τώρα γι' αυτήν.

Έπαιρνε να βραδιάσει όταν σηκώθηκε. Κανένας τους δεν είχε ακόμα γυρίσει στο σπίτι. Ξεκρέμασε το δίκαννο, το κοίταξε, το ξανακοίταξε, το πήρε παραμάσκαλα και κατέβηκε.

— Τι έπαθε, ρώτησε ο γύφτος κι έκανε να το πάρει.

Δεν του 'χε την όρεξη ν' ανοίξει τώρα κουβέντες μαζί του. Ήταν ένας γύφτος, όνομα και πράμα, φουκαράς ψευτοντουφεξής σε μια τρύπα στα μπιζεστένια — δίπλα στ' αργαστήρια των κουδουνάδων— κι έφκιαχνε για ένα τίποτα τα ντουφέκια των φουκαράδων. Δεν του 'δωσε το ντουφέκι, τον κοιτούσε στα μάτια, τον κάρφωνε με τα μάτια του.

— Το 'χω για πούλημα, είπε τέλος κοφτά και του 'δωσε το ντουφέκι. Θα πάρω άλλο.

Ήταν ένα καλό βελγικό δίκαννο, δωδεκάρι δίχως λύκους. Ο γύφτος το 'ξερε από παλιά, μήτε το πήρε στα χέρια του μήτε το κοίταξε. Κοίταζε αυτόν, και τα γύφτικα, μπιρμπίλικα μάτια του παίζανε στο καπνισμένο του μούτρο. Κούνησε το κεφάλι του πέρα δώθε:

— Όχι, Σιούλα... Μη το δώσεις, αδερφέ μου.

— Δεν το παίρνεις δηλαδή;

— Εγώ το παίρνω και το παραπαίρνω... Και διάφορο θα 'χω...

— Δεν τ' αφήνεις αυτά τα γύφτικα τα παζάρια; Πόσα δίνεις;

— Ξέρω, είπε ήρεμα, ήταν μαθημένος να τον λένε γύφτο — δεν τον πείραζε. Ξέρω, Σιούλα, που δε

θα πάρεις άλλο... Στενοχώριες,
αναδουλειές, τα παιδιά... Μα μη το
δώσεις, αδερφέ μου, το δίκαννο,
δεν το ξαναπαίρνεις ύστερα.

Ο γύφτος δεν παζάρει.

— Ξέρω... Ήρθανε κι άλλοι
ταμπάκοι, πολλοί, κακό πράμα.
Όποιος το 'χε ένα μονάχο, εγώ δεν
το πήρα... Χρόνια τρώω το ψωμί
σας, όλο με τους φουκαράδες...
Δώσ' το σ' άλλον. Δεν τα μολεύω τα
χέρια μου...

Κατέβασε τα μάτια του,
κατέβασε το κεφάλι του. Ένας
γύφτος τον είχε πει φουκαρά. Και
πως δεν μολεύει τα χέρια με το
δίκαννο το δικό του. Δεν ήτανε γι'
αυτό —μήτε το σκέφτηκε. Ακόμα
μια φορά μέσα στην ίδια μέρα
ξαναστοχαζότανε τώρα την
αδικία— κι από το φούρνο τι δεν
έπαιρνες λίγο ψωμί; —και δεν τ'

αφήνεις τα παζάρια τα γύφτικα; Αν ο γύφτος δεν έβγαζε τα καπνά του να στρίψουν τσιγάρο, θα 'φευγε κυνηγημένος την ίδια στιγμή — ντρεπότανε.

— Έχεις δίκιο, είπε σε λίγο χωρίς να σηκώσει τα μάτια του. Ύστερα τα σήκωσε και τον κοίταξε. Καλός άνθρωπος είσαι, του 'πε σα να του το χρώσταγε και του χαμογέλασε. Κίνησε να φύγει.

Ο γύφτος τον σταμάτησε.

— Ξέρω, είπε πάλι...

Δυσκολίες, αναδουλειές, τα παιδιά... Μα μη το δώσεις το ντουφέκι σου, ταμπάκος άνθρωπος. Θα μαραθείς.

Έβγαλε και του 'δωσε ένα κατοστάρικο.

— Άμα είναι το, το ξαναφέρνεις...

Το πήρε. Το πήρε και δεν
ένιωθε καμιά ντροπή. Το κράταγε
μέσα στη χούφτα του και μια γλύκα
περνούσε σ' όλη του την ψυχή, ως
το κορμί του την ένιωθε, σα μια
ζέστα. Όχι που θα το πήγαινε σπίτι.
Πιο πολύ γι' αυτή τη γνωριμιά των
ανθρώπων —πρώτη φορά στη ζωή
του, τη γνωριμιά των φουκαράδων,
που 'πε κι ο γύφτος, πρώτη
γνωριμιά του εαυτού του— δεν
είσαι άδικος, εσύ Σιούλα... Καθώς
περνούσε τους δρόμους
κατεβαίνοντας για τα ταμπάκια,
κατιτίς καινούριο, ζωντανό και
ζεστό, σαν ένα φως έπαιζε μέσα
του. Σχεδόν χαρούμενο μέσα στην
κατάμαυρη δυστυχία. Κάτι που δε
μαραίνεται.

Είχε νυχτώσει πια όταν
πέρναγε το δρόμο που 'χαν τ'
αργαστήρια τους οι ξυλάδες κι οι

βαρελάδες. Άκουσε που φώναζαν τ' όνομά του. Ήταν ένας βαρελάς Μετσοβίτης —ένας ροδοκόκκινος, καταστρόγγυλος άνθρωπος με φουσκωμένες τις πλάτες από το σκύψιμο.

— Καλησπέρα.

— Και για πού βραδιάτικα με το δίκαννο;

— Να μωρέ, ζάβωσε λίγο και το πήγα στο γύφτο. Καλός άνθρωπος, είπε ξαφνικά χωρίς να το θέλει.

— Δεν τον ξέρω, είπε ο βαρελάς. Και τι μας έφταιξε εμάς; Έλα να πιεις μια ρακή.

Ποτές του δεν είχε μπει σ' αυτό το κρασοπουλειό — χάνι και κρασοπουλειό μαζί, που πήγαιναν οι ξυλάδες, οι βαρελάδες, φαμελίτες νοικοκυραίοι, φουκαράδες της γειτονιάς και χωριάτες που

νυχτώθηκαν στην πόλη. Ο βαρελάς κέρασε το ρακί κι άρχισε κι έλεγε για τις αναδουλειές και τα βάσανα.

— Κι εσείς δεν είστε καλά, είπε σε μια στιγμή.

— Όχι, δεν είμαστε καλά, αποκρίθηκε αυτός και δε ντρεπόταν καθόλου που το 'πε. Δεν είμαστε καλά.

— Και τι θα κάνετε;

— Δεν ξέρω... Κανένας δεν ξέρει...

— Κακό πράμα, είπε ο βαρελάς.

Αυτός δεν τον άκουγε πια. Ένιωθε μέσα του κείνη την ώρα σαν ένα ξεχείλισμα και τίποτα άλλο δεν ήθελε παρά να σηκωθεί και να τους κεράσει όλους εκεί μέσα, τους βλάχους, τους γύφτους, τους χωριάτες, τους φουκαράδες, όλους. Δεν έκαμε τίποτα τέτοιο. Κέρασε κι

αυτός ένα ρακί το βαρελά του και τον καληνύχτισε πρόσχαρα.

— Καλός άνθρωπος είναι κι αυτός, το 'λεγε και το ξανάλεγε μέσα του, να το νιώσει, να το χορτάσει. Καλός άνθρωπος —μα πού στο διάολο κρύβονταν όλοι τους;

Μπαίνοντας στο δρόμο των ταμπάκιων, βρέθηκε μπροστά σ' ένα απ' τα κουτσούβελα τα δικά του. Το φώναξε κοντά, του 'δωσε κρυφά λεφτά να τα δώσει στη μάνα του, του 'δωσε και το ντουφέκι. Ντρεπότανε να πάει μονάχος του. Κι ούτε πήγε ως αργά τη νύχτα, όταν σιγουρεύτηκε πια πως εκείνη πλάγιασε και κοιμήθηκε. Έπεσε δίπλα της στο στρώμα, ούτε κείνη μίλησε, ούτε αυτός, ούτε σάλεψαν.

Πριν απ' το χάραμα σηκώθηκε. Πατώντας στα νύχια,

πήρε πάλι το δίκαννο και κατέβηκε. Εκείνη ούτε σάλεψε πάλι. Αυτός μπήκε στο караβούλι και τράβηξε για τη Μεγάλη Βαθειά —έτσι το λέγανε τ' ανοιχτό μέρος της λίμνης. Έλαμνε κατά τις καλαμιές, χώνοντας βαθιά τα κουπιά στο νερό— βιαζότανε.

Όταν γύρισε πίσω είχε φέξει πια για καλά. Μια κρύα φωτεινή χειμωνιάτικη μέρα. Στην πόρτα στ' αργαστήρι στάθηκε κι έβαλε μια φωνή. Τα παιδιά κατεβήκαν και θάμαζαν το πλούσιο κυνήγι. Ξεκρέμασε απ' την πλάτη του το δίκαννο και τους το 'δωσε, τους έδωσε και τρία παπιά.

— Δώστε τα στη μάνα σας, τους είπε μόνο.

Ξανάφυγε με καμιά δεκαριά πουλιά στα χέρια του κι ούτε γύρισε να κοιτάξει κατά το σπίτι. Ήξερε

πως πίσω απ' το τζάμι ήταν τα δάκρυά της. Και τράβηξε γραμμή κατά το παζάρι, μέσα απ' τα ταμπάκια, μπροστά απ' τ' αργαστήρια, στητός, χτυπώντας βαριά τα ποδήματά του...

...Έτσι πήγε κάποτε ο πρώτος ταμπάκος, στάθηκε στο παζάρι και πούλησε το κυνήγι του — ύστερα πήγανε κι άλλοι. Πίσω του εκείνη τη μέρα οι σάλπιγγες των νέων καιρών γκρέμιζαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκικης Ιεριχώς μέσα σε πανδαιμόνιο απ' ουρλιαχτά μηχανών. Κόντευε η άνοιξη και πάνω απ' τη λίμνη κοπάδια αγριόχηνες τραβούσανε πια για ψηλότερα. Σαν τρομαγμένα κι αυτά...

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε τα κυριότερα χαρακτηριστικά της συντεχνίας των ταμπάκων α) ως προς την οργάνωση της οικονομίας τους (προμήθεια πρώτων υλών — τρόπος παραγωγής των προϊόντων τους — διάθεση των προϊόντων), β) ως προς την κοινωνική τους οργάνωση, γ) ως προς τα ήθη τους. Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με στοιχεία που προσφέρει το διήγημα.
2. Τι εκπροσωπεί ο Σιούλας μέσα στο διήγημα; (Πριν απαντήσετε να λάβετε υπόψη σας και τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξατε με την επεξεργασία της 1ης ερώτησης).
3. Στην τελευταία παράγραφο του διηγήματος υπάρχει η

φράση «Πίσω του εκείνη τη μέρα οι σάλπιγγες των νέων καιρών γκρέμιζαν από θεμέλια τα τείχη της ταμπάκικης Ιεριχώς μέσα σ' ένα πανδαιμόνιο απ' ουρλιαχτά μηχανών». Τι σημαίνει αυτή η φράση; Να αναπτύξετε το νόημά της.

- 4. Ποιο νόημα παίρνει μέσα στο διήγημα η συνάντηση του Σιούλα με το γύφτο και με το βαρελά;**
- 5. Ο συγγραφέας δεν είναι ένας ψυχρός παρατηρητής της τύχης του Σιούλα και της συντεχνίας του, αλλά συμμετέχει συναισθηματικά στην περιπέτειά τους. Με ποιους τρόπους ή σε ποια σημεία εκδηλώνεται αυτή η συμμετοχή;**
- 6. Πώς νομίζετε ότι θα μπορούσαν ν' αποφύγουν τον οικονομικό τους μαρασμό οι**

**ταμπάκοι (και οι παρόμοιες
συντεχνίες) στη σύγχρονη
εποχή;**

Το φονικό της Ιζαμπέλας Μόλναρ (διήγημα)

ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΑΥΤΟ διήγημα του Δ. Χατζή (1914-1981), που περιέχεται στη συλλογή Σπουδές (1976), μοιάζει με δοκίμιο που προσεγγίζει θεωρητικά το πρόβλημα της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στην καλλιτεχνική δημιουργία και τη ζωή του καλλιτέχνη. Αφηγητής στο διήγημα είναι κάποιος λογιστής, φιλότεχνος και θαυμαστής της γλυπτικής τέχνης χωρίς να είναι προικισμένος με τις ικανότητες του δημιουργού και χωρίς να έχει θεωρητικές γνώσεις γι' αυτή την τέχνη. Ο ερασιτέχνης αυτός συνήθιζε να μπαίνει στα εργαστήρια των γλυπτών και να παρακολουθεί εκεί από μια άκρη τη δουλειά τους.

Ιδιαίτερα εκτιμούσε την αφηρημένη γλυπτική που αποβάλλει τα περιγραφικά στοιχεία, «για να φτάσει, όσο πιο άμεσα γίνεται ακριβώς, σ' αυτόν το νοητό σκελετό, εκεί όπου, πέρα απ' το θέμα, την τεχνική, την κατασκευή, φωλιάζει αιώνια, μια και μόνη για όλες τις τέχνες, η ποίηση». Ακούμε στο σημείο αυτό, μετά από την εισαγωγή, από το στόμα του αφηγητή την ιστορία της γλύπτριας Ιζαμπέλας Μόλναρ.

Τολμώντας να γράψω όσα έγραψα παραπάνω, το 'κανα μόνο και μόνο για να δικαιολογήσω, να εξηγήσω κάπως γιατί το θαύμασα τόσο πολύ το έργο της Ιζαμπέλας Μόλναρ, της γλύπτριας που γνώρισα πριν από χρόνια στην Ουγγαρία.

Αυτό το έργο μου φάνηκε τότε σαν η πιο ψηλή τελείωση και δικαίωση της αντίληψής μου για τη γλυπτική. Εκείνες οι γυναικείες φιγούρες της, όρθιες, μαζί και με μερικές καθιστές, σε μεγάλα μέτρα, ευθυτενείς, όπως θα λέγαμε με αυτή την ωραία ελληνική λέξη, με σταμάτησαν μπροστά τους κατάπληκτο. Μου θυμίζανε αγάλματα της Ολυμπίας, λίγο πριν από τα κλασικά. Οι βαθιές πτυχές των χιτώνων υπογραμμίζανε κι αναδείχνανε την τελειότητα της μέσα σύνθεσης των όγκων, μέσα απ' τις δικές τους αντιστοιχίες. Όσο μπορούσα εγώ να τις δω, τις είδα τις αντιστοιχίες αυτές να προδίνουν, ν' αλλάζουν όλα τα μέτρα του φυσικού. Μια τελειότητα που βρισκόταν έξω απ' τα μέτρα

**του φυσικού — αυτόνομη,
αυτοτελής.**

**Την παρακάλεσα μια φορά και
μ' άφησε να μετρήσω με τη μεζούρα
τα μέρη του σώματος. Όλα του τα
μετρήματα βγήκαν να δείχνουνε
λαιμούς ψηλούς, χαμηλούς,
κεφάλια, χέρια, πόδια μικρότερα ή
μεγαλύτερα, ώμους στενότερους,
πιο πλατιούς από το φυσικό — μια
δυσαναλογία, δυσαρμονία του κάθε
μέρους ξεχωριστά, για να
καταλήξουν όλα μαζί στην
θαυμαστήν αρμονία του όλου. Της
το 'πα — γέλασε. Είπε: «Αγαπητέ
μου, εσείς το ξέρετε. Αυτό δεν είναι
γυναίκα — είναι άγαλμα». Και
χάρηκα τότε πάρα πολύ,
μπορώντας να δυναμώσω την
πεποίθησή μου πως το τελειωμένο
έργο της τέχνης μετριέται μονάχα
με τον εαυτό του και όχι πότε με**

κάποια μέτρα της φύσης ή κάποια μέτρα δοσμένα, πως η αλήθεια του βρίσκεται μέσα του — δε μετριέται με κανέναν άλλον τρόπο, με κανένα μέτρο.

Τέτοια, λοιπόν, ήταν τ' αγάλματα τα δικά της. Κι ήταν πολλά, πάρα πολλά για την ηλικία της — καρπός μιας αχόρταγης εργατικότητας. Είχα κάποια στιγμή την αίσθηση πως, χωρίς να το ξέρει, βιαζότανε. Γιατί; Δεν κάθισα τότε να το σκεφτώ παραπέρα.

Μέσα σ' αυτή τη θαυμαστή και τόσο μεγάλη παραγωγή της, το πλήθος των παραλλαγών μ' εντυπωσίασε περισσότερο. Κάθε της άγαλμα είχε δύο, είχε τρεις παραλλαγές — κάποτε τέσσερις. Μια μικρή κίνηση του χεριού, ένα τίποτα στη στάση του κεφαλιού και το άγαλμα άλλαζε ολόκληρο —αυτή

καθόταν ακούραστη και το τελείωνε στη νέα μορφή του— ήταν άλλο πια.

Τόσες παραλλαγές εμένα μου φέρναν στο νου τους αιώνες που χρειάστηκε ο Κούρος* να περπατήσει από την αρχική του ακαμψία ως το πρώτο σπάσιμο του γονάτου, την πρώτη κάμψη, την πρώτη του κίνηση— για να περάσει από την ύπαρξη στη ζωή. Τη ρώτησα και γι' αυτές τις παραλλαγές. Είπε: «Μου φαίνεται κάθε φορά πως απ' αυτή τη δεύτερη τη μορφή του έπρεπε να 'χω ξεκινήσει για να φτάσω την

Κούρος: αρχαϊκό άγαλμα, συνήθως σε υπερφυσικό μέγεθος, με κύριο χαρακτηριστικό την ακινησία των μελών του σώματος και το αρχαϊκό μειδίαμα.

πρώτη». — «Και τότες, η τρίτη που φκιάχνεις;» — «Αυτή, φαίνεται, υπήρχε από πριν, από πρώτα, από πάντα... Αυτήν ήθελα να φκιάξω κι έφκιαξα τις άλλες δύο... Το 'ξερα πως δεν είναι αυτές που θέλω... μα δεν το 'ξερα όσο να γίνουν». — «Και το πάντα — τι είναι το πάντα;» — «Μα νομίζω, είμαι γω»...

Ναι —και το θαύμασα πάρα πολύ, το περπάτημά της αυτό— από τ' άγαλμα το τελειωμένο πίσω στην πηγή του κι από την πηγή του —εκεί που υπάρχουν τα πάντα και σμίγουνε με το τίποτα— πίσω γρήγορα στο περάτημα της δικής της προσπάθειας για την δική της την ύπαρξη μέσα από νέα δημιουργία.

Μα περισσότερο απ' όλα ήταν τ' άλλο που θαύμαζα, που με γοήτευε στη δική της γλυπτική:

Πίσω, πολύ πιο πέρα απ' τη σοφή των έργων της σύνθεση, πίσω, πολύ πιο πέρα από κάθε τους τελειότητα, πέρα απ' την τέχνη, την τεχνική τους, εγώ μπορούσα να βλέπω σε κείνα τ' αγάλματα τα δικά της, να τη θαυμάζω και να τη χαίρομαι — τη γαλήνη, που αναδινόταν απ' όλα. Ήταν ο άνθρωπος ισορροπημένος μέσα στον κόσμο, συμφιλιωμένος. Χωρίς την υπεροψία, την ιταμότητα μιας πρόκλησης που εγώ την είδα να κρύβεται κάποτε και σε σπουδαία αγάλματα —τα δικά της ακτινοβολούσαν όλα, ήμερα, σίγουρα την ευτυχία γι' αυτό που ονόμασα ανθρώπινη νίκη.

Ω, ναι... Τ' αγάλματα της Ιζαμπέλας ήταν η ενσάρκωση μιας τέτοιας νίκης. Αυτής της νίκης.

Ο δημιουργός των έργων αυτών, η γυναίκα που τα 'φκίανε ήταν από τη χειρότερη ανθρώπινη ποιότητα, την ευτελέστερη ανθρώπινη πάστα.

Ξέρω πως οι άνθρωποι έχουν φαντασιώσεις και πλάνες για τους καλλιτέχνες, το χαρακτήρα τους, τη ζωή τους. Οι καλλιτέχνες είναι αρκετά πονηροί, τις δέχονται και μάλιστα τις καλλιεργούν τις φαντασιώσεις αυτές —τις χρειάζονται για το προνόμιο της ασυδοσίας κι ανευθυνότητας που θέλουνε να 'χουν. Πρέπει, λοιπόν, να προφυλάξω τον αναγνώστη μου.

Η Ιζαμπέλα Μόλναρ δεν ήταν ένα πρόσωπο ψυχρό κι αδιάφορο, αφοσιωμένο στο αγγελικό της έργο. Ούτε ένα πρόσωπο υστερικό, ανώμαλα υπερευαίσθητο. Ούτε από

κείνα τα πρόσωπα που τα λέμε σατανικά — κάνουνε το κακό και το χαίρονται. Δεν ήταν από τους ανθρώπους τους ασυμβίβαστους που βρίσκονται πάντα σε σύγκρουση με την κοινωνία —στο τέλος συντρίβονται— οι αλμπατρός του Μποντλέρ* που δεν ξέρουν να περπατήσουν, σκοντάφτουν απ' τα μεγάλα τους τα φτερά.

Ήταν απλούστατα μια γυναίκα πολύ χυδαία. Τα κατάφερνε κι ήτανε πάντα

οι αλμπατρός του Μποντλέρ:
αλμπατρός· είδος θαλασσινού πουλιού με πολύ μεγάλο άνοιγμα φτερών στο ομώνυμο ποίημα του Μποντλέρ ο ποιητής παρομοιάζεται με τα φυλακισμένα αυτά θαλασσοπούλια που σκοντάφτουν στα τεράστια φτερά τους.

μπλεγμένη σε κάποιες διαφορές με όλους τους ανθρώπους που βρισκότανε γύρω της —τους συγγενείς, τους γνωστούς, τους συναδέλφους, τους γυψάδες, τους μαρμαράδες που μπαίνανε στο εργαστήρι της, τη φτωχή γυναίκα που ερχόταν να καθαρίσει.

Ατελείωτα τις μεγάλωνε αυτές τις διαφορές της, τις ανακάτευε, ξυπνούσε μ' αυτές και τις συνέχιζε απ' την περασμένη μέρα. Και βρισκότανε διαρκώς σ' αυτή την αμάχη για πράματα τις περισσότερες φορές ολότελα ασήμαντα, ταπεινώνοντας τον εαυτό της.

Αν εμένα μ' ανέχτηκε και μ' άφησε λίγο και την πλησίασα, το 'κανε μόνο και μόνο γιατί 'μouνα τόσο μικρός κι ήμουνα κι άσχετος, τρίτος.

Προσπάθησα έτσι να
γνωρίσω κάπως και τον
πνευματικό της κόσμο.
Οπισθοχώρησα κατάπληκτος.
Μέσα δεν ήτανε τίποτα —μόνο
προλήψεις, προκαταλήψεις,
σκέψεις μισές κι αμελέτητες, ιδέες
αρπαγμένες χωρίς συνέχεια και
χωρίς συνέπεια. Τη ρώτησα
αρκετές φορές για τη ζωή, το Θεό,
την κοινωνία, την τέχνη, την
πολιτική, το καθεστώς της
πατρίδας της —πότε για το 'να
πότε για τ' άλλο, όποτε έβρισκα
ευκαιρία— για να πιάσω κάτι, να
καταλάβω. Τίποτα —δεν είδα παρά
ένα γύναιο αδιανόητο που
φλυαρούσε ασυνάρτητα— μονάχα
αυτό. Μπορώ να βεβαιώσω πως
δεν διάβαζε ποτέ τίποτα και δεν
σκεφτόταν ποτέ και για τίποτα —η

ανάγκη του στοχασμού τής ήταν άγνωστη.

Είδα κάπως από κοντά και την ιδιωτική της ζωή, τη ζωή της από μέρα σε μέρα. Η αταξία της Ιζαμπέλας Μόλναρ δεν είχε τίποτα ρομαντικό, αυτόν τον μποεμισμό που φαντάζονται οι ανόητοι για τους καλλιτέχνες. Το σπίτι της, το εργαστήρι της μέσα, το νοικοκυριό της, το ντύσιμό της, ήταν όλα σφραγισμένα απ' το κακό της γούστο και τις κακές της συνήθειες. Μα περισσότερο απ' όλα η ζωή της οριζόταν από τη χειρότερη τσιγκουνιά που 'χω δει, μια τσιγκουνιά γεροντική μέσ' απάνω στην ακμή της ηλικίας της.

Η ζωή της μου φάνηκε έτσι κατακόρυφα κι αγεφύρωτα χωρισμένη στα δυο: Της μεγάλης γλύπτριας το ένα —την ώρα που

εργατική και αφοσιωμένη
δημιουργούσε το λαμπρό κόσμο
των αγαλμάτων της. Και της
κοινότατης, αδιανόητης και χυδαίας
γυναίκας το άλλο— την ίδια στιγμή
που ξεμάκραινε απ' αυτόν.

Και σκέφτηκα πάντα,
κοιτάζοντας εκείνο το θαυμάσιο
έργο της —εγώ που κανένα
μυστικισμό δεν είχα ποτέ στην
ψυχή μου, την απλή και
μονότροπη— ποια τάχα
ανταπόδοση μυστική μπορεί να
'ταν αυτή, που περνώντας από την
ασίγαστη ταραχή και την αταξία της
ανάξιας ζωής της, έβρισκε εδώ τη
γαλήνη και την ισορροπία, τη
συμφιλίωση και τη νίκη. Και
σκέφτηκα μάλιστα μερικές φορές —
ξένος εγώ σε κάθε μεταφυσική—
ναι, το σκέφτηκα, πως η ίδια δεν
είχε καθόλου συνείδηση της

λειτουργίας αυτής και της ανταπόδοσης αυτής. Πως ενεργούσε σαν όργανο μόνο.

Κόντευε πια τα σαράντα της, όταν μπήκε στη ζωή της εκείνος ο άνθρωπος.

Τίποτα δεν ήξερα για τη ζωή της τη γυναικεία ως τα τότε —και κανέναν άλλος, νομίζω, απ' αυτούς που 'ταν κοντά της δεν ήξερε περισσότερα.

Φαντάζομαι πως αν είχε καθόλου τέτοια ζωή, θα 'πρεπε να 'ναι πολύ χυδαία κι αυτή— όπως όλα της, τυχαία, ζωώδικα αρπαχτική.

Σαν γυναίκα ήταν ολότελα ασήμαντη και, δεν ξέρω πόσο χρειάζεται, θέλω λίγο να την περιγράψω πώς ήταν.

Το μικρό της κορμί στεκότανε σε κάτι πόδια λιγνά, χωρίς καθόλου

καμπύλες και καταλήγανε σε πατούσες αφύσικα μεγάλες. Το κεφάλι της με τα καστανόμαυρα, ίσια, κοντά κομμένα μαλλιά της ήταν όλο από τα κοινότερα που 'χω δει: Το μέτωπο λίγο μικρό —όχι από εκείνα τα πολύ κοντά. Στο πρόσωπο, καμιά γραμμή ξεχωριστής ομορφιάς, ασχήμιας ξεχωριστής, μια γλύκα κάπου ή μια αγριάδα. Μάταια προσπάθησα να δω κανένα σημάδι της μεγαλοφυΐας απάνω, της τρέλας, του εκφυλισμού, δύναμης εσωτερικής, ταραχής, απόγνωσης —ήταν ένα κεφάλι κοινότατο. Τα μάτια, που θα περίμενε κανένας κάτι να δείχνουν— δε λέγανε τίποτε, σε κοιτούσε και κανένας κόσμος δεν άνοιγε πίσω. Τα χείλια μονάχα, λεπτά και πάντα σφιγμένα, μπορεί

να δείχνανε κάποια δύναμη, μια προσήλωση.

Στο λαιμό της, τα γυμνά της μπράτσα, πρόσεξα και το δέρμα της. Λίγο σκληρό, λίγο κίτρινο, λίγο τριχωτό —τίποτα δεν ήτανε πολύ, χαρακτηριστικό, ξεχωριστό. Ήταν απλούστατα έξω από τα σύμβολα που ξέρουμε, τα σημάδια, τα στοιχεία της ερωτικής έλξης, της ερωτικής ζωής.

Και πρόσεξα πάρα πολύ και τα δάχτυλά της. Δεν πιστεύω πως δείχνουν τον άνθρωπο —μ' αρέσει μόνο να τα κοιτάζω. Δεν ήταν από κείνα τα μακριά, κοκαλιάρικα, ξύλινα, δάχτυλα— πόδια της αράχνης, που τα λέω. Και δεν ήταν από τ' άλλα, τα γυναικεία δάχτυλα, ζεστά και γεμάτα —εκείνα της δικής μου γυναίκας— μερικές φορές νομίζω πως η ψυχή της μαζεύεται

όλη σ' αυτά. Μήτε καν τα χέρια του δουλευτή με τους ρόζους και τους κόμπους, όπως θα περίμενε κανένας για τα δικά της. Ήτανε κι αυτά κοινότατα χέρια — αμίλητα δάχτυλα.

*

Η Ιζαμπέλα Μόλναρ με τέτοιο χαρακτήρα και εμφάνιση παντρεύτηκε αυτόν τον άντρα που ήταν γεωπόνος-μηχανικός. Ωραίος στην εμφάνιση και αφοσιωμένος στη δουλειά του, έβαλε τάξη στη ζωή της Ιζαμπέλας, στην εμφάνισή της, στη δουλειά της. Φαινόταν ευτυχισμένη με την αλλαγή «είχε την ευτυχία πάνω στο πρόσωπο, την ημεράδα του ανθρώπου με την κερδισμένη ζωή —τη σιγουρευμένη πια— μέσα στον έρωτα, την προκοπή και την τέχνη της».

Εξακολουθούσε να εργάζεται και μετά το γάμο της. Όμως απέφυγε τώρα με διάφορα προσχήματα να εργάζεται μπροστά στο θαυμαστή του έργου της, έδειχνε μια συστολή απέναντί του και είχε την τάση, για πρώτη φορά, να τον πλησιάσει περισσότερο. Δημιουργήθηκε έτσι μια κατάσταση αμηχανίας ανάμεσά τους:

Αραίωσα τις επισκέψεις μου —που ποτέ δεν ήτανε και πολύ συχνές. Στο τέλος έκανα μήνες να πάω— έξι νομίζω. Και τότε με κάλεσε, λίγο με τάραξε η πρόσκλησή της, δε μπορούσα ν' αρνηθώ — πήγα.

Και τότες είδα. Είδα τα έργα της των δύο τελευταίων χρόνων - των χρόνων της καλής της ζωής, της τάξης, της ευτυχίας της. Πάνω

σ' όλα τους είδα —δεν χρειαζότανε να προσέξω— την ίδια διαταραχή των όγκων — δεν ισορροπούσαν. Στ' ασκημένο — τι ασκημένο; ας το πω καλύτερα εξοικειωμένο μου μάτι — πέσαν αμέσως οι δυσαναλογίες στους άξονες, οι ανισορροπίες στη σύνθεση. Κάτι ξέφευγε από παντού. Οι σοφές, μυστικές εκείνες αντιστοιχίες των παλιών της έργων, δεν ήταν πια σε κανένα απ' τα έργα των δύο αυτών χρόνων. Ακόμα χειρότερα —μια εκζήτηση— θελημένη ή αθέλητη — ερχόταν τώρα ν' αντικαταστήσει τον ρυθμό των παλιών της έργων. Η αφαίρεση γινότανε τώρα αυθαιρεσία —δεν ήτανε στην εκτέλεση, στην κατασκευή, ήτανε πάνω στον άξονα— και μέναν όλα ξεκάρφωτα, αδικαιολόγητα.

Είδα και μια σειρά κωμικές φιγούρες που 'χε τελειώσει —ποτές της δεν είχε φκιάξει απ' αυτές— κάτι νάνους, μια Μέδουσα, κωμικά πρόσωπα του αρχαίου θεάτρου, άλλα με τις γνωστές προσωπίδες, άλλα με τα παραμορφωμένα σώματα. Ήταν αδέξιες όλες — μερικές τους κακότεχνες.

Κάθισα στη συνηθισμένη μου θέση, στην άκρη. Και τότες η γυναίκα αυτή που, για μένα, ήταν φτασμένη στην κορυφή της τέχνης, άφησε τη δουλειά της, όπως συνήθιζε και τις άλλες φορές —αυτή τη φορά κίνησε αμέσως κι ήρθε κοντά μου, στάθηκε μπρος μου. Σηκώθηκα κι εγώ. Και με ρώτησε τότες— εμένα!... πώς τα βρίσκω τα νέα της έργα. Έτσι που στεκόμασταν ο ένας αντίκρυ στον άλλο, ο ερασιτέχνης εγώ,

ανεύθυνος και παρείσακτος,
ένωσα τότες επάνω μου τι 'ναι το
βάρος της δικής σου ευθύνης. Δεν
είπα τα συνηθισμένα, τ' αδιάφορα
λόγια, πως τάχα μ' αρέσουν πολύ,
και τα τέτοια. Στεκόμουν έτσι.
Σήκωσα τα μάτια μου και την
κοίταξα μέσα στα δικά της, επίμονα,
θαρρετά και δεν είπα τίποτα.
Κατέβασε τα μάτια της — στεκόταν
εκεί σαν ένα παιδάκι που το
μαλώσαν και ντρέπεται.

Έτσι χωρίσαμε — δεν είπαμε
τίποτα, γύρισα κι έφυγα. Στο δρόμο
έτρεμα ακόμα. Ησυχάζοντας
αργότερα ξανάφερα στο νου μου το
τόλμημά μου, τη δική της τη σιωπή,
το κατέβασμα των ματιών της. Δε
μπορούσα ν' αμφιβάλλω πως το
'ξερε πια, το 'χε δει και κείνη πως
κάτι δεν πήγαινε καλά με το έργο
της μέσα στα χρόνια της ευτυχίας,

μέσα απ' τα χρόνια της ευτυχίας.
Και σκεφτόμουν — η ανταπόδοση
που 'χε βρει στη ζωή, η
προσαρμογή της, η δική της
ισορροπία τ' αχρήστευε, λοιπόν,
τώρα το έργο της;

Το 'ξερε; Το 'ξερε. Σίγουρα.
Δεν μ' είχε καλέσει για να το μάθει
από μένα. Όσο το σκέφτομαι τώρα,
μπορώ να βλέπω πως η μεγάλη
της ανάγκη της στιγμής εκείνης
ήταν να ξέρει αν υπάρχω στ'
αλήθεια. Αν ο μικρός κι ο
ασήμαντος θαυμαστής — μπορεί
στ' αλήθεια την τελευταία στιγμή, να
γίνεται αυτός ο μοναδικός κριτής. Ο
μοναδικός βοηθός και
συμπαραστάτης — ο τελικός.

*

Η Ιζαμπέλα Μόλναρ, έξι μήνες
μετά την παραπάνω συνάντηση θα

σκοτώσει με σφυρί τον άντρα της και θα καταστρέψει με το ίδιο το φονικό όργανο τα έργα της τελευταίας περιόδου. Στη δίκη που ακολούθησε δεν άνοιξε το στόμα της να απολογηθεί. Καταδικάστηκε ισόβια και μετά από δυο χρόνια την έκλεισαν σε φρενοκομείο, όπου συνέχισε την παλιά ζωή «της αταξίας, της αντιδικίας με τους άλλους – μάλωνε μέρα και νύχτα με τις κρατούμενες και τους φύλακες, τους νοσοκόμους και τους τρελούς, τους γιατρούς...»

*

Αργότερα, στο φρενοκομείο, ο καθηγητής, από επιστημονική περιέργεια, όπως είπε —τον παροτρύναμε κάπως και μεις— της έφκιαξε ένα πρόχειρο εργαστήριο για γλυπτική —και βοηθήσαμε λίγο και μεις— με όλα τα χρειαζούμενα.

Ήτανε σε μια πίσω αυλή — από τη μια μεριά την έκλεινε ο ψηλός μαντρότοιχος του φρενοκομείου, απ' τις άλλες τρεις ένας χαμηλός τοίχος από τούβλα. Μέσα σ' αυτό το πέτρινο κουτί, δούλεψε όλο το καλοκαίρι. Οι νοσοκόμοι την παίρνανε το πρωί και την αφήνανε μόνη της, το βράδυ την παίρνανε πίσω και μάλωνε πάλι στο θάλαμο.

Αυτά τα έργα της δεν τα είδα — κανένας δεν τα 'δε. Οι τρελοί μονάχα, οι νοσοκόμοι κι οι φύλακες. Ήταν, όπως μου 'παν αργότερα, γυναικείες φιγούρες μεγάλες, τρεις ή τέσσερις και τις δούλευε όλες μαζί, πότε τη μία πότε την άλλη κι ανέβαιναν όλες μαζί. Σκέφτηκα να μην πάω — να την αφήσω να προχωρήσει, να ζεσταθεί και τότε να πάω — σκεφτόμουνα πως θα 'ταν αλλιώς

να με ξανάβλεπε μέσα στα
καινούρια της έργα.

Προτού προφτάσω να την
κάνω αυτή την επίσκεψη —το
Σεπτέμβριο, ήρθε μια μέρα η βροχή.
Ο πηλός άρχισε να μουλιάζει, τα
νερά που τρέχαν γλύφανε τα
προπλάσματα, οι γραμμές
χανόντανε, τα κομμάτια του πηλού
άρχισαν και ξεκολλούσαν. Έτρεξε
φαίνεται στο μεσαίο τ' άγαλμα και τ'
αγκάλιασε με τα μικρά της τα χέρια.
Οι νοσοκόμοι που φτάσαν σε λίγο
—την είδαν πεσμένη πάνω στ'
άγαλμα που γινόταν ένας σωρός
από λάσπη — και το ξέσκιζε κι αυτή
με τα νύχια της, ουρλιάζοντας
άναρθρα. Τώρα ήταν πιο τρελή —
είπε ο καθηγητής και τη βάλανε στο
θάλαμο των ανιάτων. Σ' ένα χρόνο
πέθανε.

Εγώ δεν είδα τ' αγάλματα
αυτά. Σε κείνη την ξεχασμένη αυλή,
μπόρεσα επιτέλους να μπω μια
φορά. Ο σκελετός μονάχα απ' το
μεσαίο, το μεγάλο της άγαλμα είχε
μείνει και στεκόταν εκεί σαν ένας
σταυρός. Ακριβώς σαν ένας
σταυρός. Τη φαντάστηκα ν'
αναπαύεται θαμμένη κάτω απ'
αυτόν — έμεινα λίγο μπροστά του
με τα χέρια μου κι εγώ σταυρωμένα,
όπως ήταν εκείνη στη δίκη —τύψη
δεν είχα καμία— εκείνη η
σεμνότητα που 'δα πάνω της, εγώ
ο παρείσακτος που αξιώθηκα να
γίνω λίγο συνένοχος της —ένιωσα
να περνάει ολόκληρη και να
σφραγίζει την ασήμαντη ύπαρξή
μου για πάντα.

Τι θέλω να πω; Θέλω να πω
πως ξέρω πολύ καλά — τη
γλυπτική δεν μπόρεσα εγώ να την

εξηγήσω με κάποιες ολόκληρες αισθητικές θεωρίες, πουθενά δεν έφτασα σε τίποτα. Θα μπορούσα, λοιπόν, στην ακραία περίπτωση της Ιζαμπέλας Μόλναρ να βλέπω την αδυναμία του ανθρώπου, τη ματαιότητα, την απελπισία και την άρνηση.

Μαζί με τη γυναίκα που αγαπηθήκαμε δεν τη θελήσαμε αυτή την παρηγοριά — είπαμε, όχι. Μέσα στη συντριβή της Ιζαμπέλας Μόλναρ ζητήσαμε και τ' άλλο της νόημα. Σιγά, βασανιστικά φτάσαμε κάποτε να το βρούμε — το μεγάλο της δίδαγμα για την ασίγαστη, ανημέρευτη προσπάθεια του ανθρώπου για την ομορφιά, την τέχνη, την ευτυχία, μέσα απ' την αδυναμία, τη ματαιότητα, την απελπισία και την άρνηση. Και τότε, η μαρτυρική μορφή της

Ιζαμπέλας Μόλναρ υψώθηκε μέσα μας κι έμεινε σαν ένα σύμβολο της αφοσίωσης, της συνείδησης και της ευθύνης.

Ναι — τώρα το ξέρω, είμαι βέβαιος: Η Ιζαμπέλα Μόλναρ βιαζόταν — και δεν είχα καθίσει τότε να το σκεφτώ περισσότερο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ο συγγραφέας στο διήγημα αυτό με την περίπτωση της ηρωίδας του απεικονίζει τον καλλιτέχνη με ανθρώπινες αδυναμίες και ελαττώματα ενισχυμένα στο έπακρο: να παρακολουθήσετε το χαρακτήρα, τη συμπεριφορά, την εμφάνιση και τη μόρφωση της Ιζαμπέλας Μόλναρ.**
- 2. Να προσέξετε επίσης στο διήγημα:**

- α) τα χαρακτηριστικά του έργου της γλύπτριας πριν από το γάμο της, μετά το γάμο και κατά τη διάρκεια της τρέλας της.
- β) τη σχέση της καλλιτεχνικής δημιουργίας με την προσωπική ζωή της ηρωίδας.
3. Ο συγγραφέας υψώνει την ηρωίδα του σε σύμβολο· ποιο δίδαγμα βγάζει από την τραγική της ιστορία; (Να επισημάνετε τα σχετικά χωρία).
4. Να εξετάσετε τη δομή του διηγήματος παρακολουθώντας την αντίθεση ανάμεσα στη ζωή και το έργο της ηρωίδας στις τρεις διαδοχικές φάσεις.

**Νίκος Νικολάου (1909-1986),
Σύνθεση(λεπτομέρεια, 1963)**

**Δημήτρης Χατζής
(1913-1981)**

**Γεννήθηκε στα
Γιάννενα. Φοιτητής**

ακόμα της Νομικής εξορίστηκε από τη δικτατορία του Μεταξά. Στην Κατοχή πήρε μέρος στην αντίσταση. Έζησε πολλά χρόνια (1949-1974) ως πολιτικός πρόσφυγας στην Ουγγαρία και στο Ανατολικό Βερολίνο. Συμπλήρωσε τις νομικές σπουδές του με φιλολογικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Χούμπολτ. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους πεζογράφους της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Χωρίς ριζοσπαστικούς νεοτερισμούς στη γραφή, καλλιεργεί τη ρεαλιστική αφήγηση, χρησιμοποιώντας όμως μια γλώσσα πολύ δραστική. Συμπάσχει με τους ήρωές του, που η μοίρα τους παρουσιάζεται να είναι στενά δεμένη με τις κοινωνικές συνθήκες ή τις κοινωνικές ανακατατάξεις. Έργα: Η

φωτιά, μυθιστόρημα (1946), Το τέλος της μικρής μας πόλης, διηγήματα (1963), Ανυπεράσπιστοι, διηγήματα (1966), Το διπλό βιβλίο, μυθιστόρημα (1976), Σπουδές, διηγήματα (1976), Θητεία, αγωνιστικά κείμενα 1940-1950 (1979), Γλώσσα και πολιτική, μελετήματα (1975). Ένα χρόνο πριν πεθάνει είχε αρχίσει να εκδίδει το λογοτεχνικό περιοδικό Πρίσμα.

Λ ΧΑΙΖΗ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΜΑΣ
ΠΟΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΤΙΚΟ ΛΕΑ ΕΥΛΑΛΑΪ

Το εξώφυλλο της α' έκδοσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 4ου ΤΟΜΟΥ

Στρατής Τσίρκας: Αριάγνη (απόσπασμα - Ακυβέρνητες πολιτείες, Αριάγνη εκδ. Κέδρος).....	5
Διδώ Σωτηρίου: Οι νεκροί περιμένουν (απόσπασμα).....	40
Δημήτρης Χατζής: Ο Σιούλας ο ταμπάκος(διήγημα – Το τέλος της μικρής μαςπόλης).....	67
Το φονικό της Ιζαμπέλας Μόλναρ (διήγημα – απόσπασμα, Σπουδές, εκδ. Καστανιώτης).....	103

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ τυπώνονται από το ΙΤΥΕ- ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

**Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από
δικαιώματα (copyright), ή η χρήση
του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς
τη γραπτή του Υπουργείου
Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και
Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ- ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.**